

OM SPRÅKKLIMATET I FINLAND:
SOM ATT ÅKA RULLTRAPPA ÅT FEL HÅLL

KJELL HERBERTS

KOMMENTAR:
ANNE SUOMINEN

INNEHÅLL

FÖRORD	9
1. INLEDNING – RULLTRAPPAN SOM METAFOR	17
<i>Material och metod</i>	18
2. SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING OCH SPRÅKKLIMATET I FINLAND	23
<i>Upplevelser av svenska språkets ställning i Finland för tillfället</i>	23
<i>Svenskans ställning under Sipiläs regeringsperiod</i>	26
<i>Svenskans ställning under de närmaste fem åren</i>	30
3. SVENSKSPRÅKIGA TJÄNSTER	34
4. FINLANDSSVENSK MOBILISERING?	48
5. UPPLEVD DISKRIMINERING	63
<i>”Svenskatalande bättre folk”?</i>	74
<i>Emigration på grund av språkklimatet?</i>	77
6. ENSPRÅKIGA ELLER TVÅSPRÅKIGA SKOLOR?	80
7. KONKLUSION: TIO SLUTSATSER	87
ANNE SUOMINEN: ”VARGEN KOMMER - MEN INTE RIKTIGT ÄN!”	89

Tankesmedjan Agenda 2019
ISBN 978-952-7273-14-2 (inb)
ISBN 978-952-7273-15-9 (PDF)
Illustrationer: Sebastian Dahlström

FÖRORD

”Nä sellainen, nä mikä se on suomeksi...?”

JAG KOMMER INTE längre ihåg första gången det skedde, men jag kommer ihåg känslan: då orden på finska inte räckte till. Orsaken till att jag inte kommer ihåg det är inte att händelsen skulle vara så obetydligt, utan snarare för att det sker så ofta.

Om och om igen har jag fått stappla mig igenom situationer där mitt finska ordförråd helt enkelt inte räcker till: hos läkaren, i varuhuset, på möten och till och med på gymmet. Den enda fördelen med det sistnämnda är att alla andra är lika anfådda och röda i ansiktet, så man slipper åtminstone skämmas då man inte kommer på ett ord och det hettar till i nunan. Och jag är inte ensam om detta.

Tankesmedjan Agenda bad tusen finlandssvenskar berätta hur de upplever det svenska språkets ställning i Finland just nu. 75 procent eller tre fjärdedelar tycker att situationen är dålig eller till och med mycket dålig. Och det är inte en ogrundad rädsla: i de öppna svaren har det kommit in en uppsjö av exempel där finlandssvenskar känt sig felbehandlade, diskriminerade och till och med hotade.

Kjell Herberts, känd som statistikens Mr. Svenskfinland har gått igenom det digra materialet och placerat svaren i en kontext.

Anne Suominen, som för några år sedan på uppdrag av tankesmedjan Agenda skrev en rapport om hur svenskan lidit under (den nu kapitulerade) regeringen Sipilä, har bidragit med en kommentar.

Ur de öppna svaren utkristalliserar sig två sorters finlandssvenskar: de modfällda som redan gett upp och byter om till finska för att det helt enkelt är lättare och sen de som likt en terrier med en strumpa biter sig fast och försvarar sin rätt att prata svenska.

Vilkendera typen är du?

Helsingfors 19.3.2019

TED URHO

Verksamhetsledare, Tankesmedjan Agenda

TRE GUNILLOR

“

Jobbade i kundservicen på skatteförvaltningen; kunder blev sura om man först frågade "Hur kan jag hjälpa?" och efteråt "Kuinka voin auttaa?". Ibland fick man som svar "Suomessa puhutaan suomea", till vilket jag ofta svarade "Ja ruotsia".
Kvinna, Österbotten

”

“

Jobbar inom sjukvården, senast i dag fick jag översätta mellan läkare och svensk patient.
Kvinna, Nyland.

”

“

.....på arbetet mest positiva kommentarer, men det blir mer jobb när jag får de svensk-språkigas ärenden på mitt bord.
Kvinna, Åboland

”

Tillägnas vardagshjälten Gunilla*)

Kjell HERBERTS är språksociolog och har svarat för en mängd opinionsmätningar i Svenskfinland. Han gick i pension från Åbo Akademi i mars 2018.

Kjell Herberts försöker gå motströms i rulltrappa.

Fotograf: Mikael Nybacka/Vasabladet

*) Finskspråkig tjänsteman, då man frågar efter svensk service:

”Voitko soittaa huomenna, kun 'Kunilla' on paikalla - hänhän puhuu ruotsia!”

Före enkäten gjordes tog Tankesmedjan Agenda kontakt med mig, för att få mina synpunkter om frågeformuläret och frågorna. Jag hade en del kommentarer, som långt beaktades. När materialet hade samlats in bad Agenda om föreliggande analys och presentation.

Jag har i övrigt inget ansvar för material och metod och har ingen detaljkunskap om materialinsamlingen. Allt datamaterial har dock, både i bearbetad och obearbetad form, ställts till mitt förfogande. Bearbetningen har dock karaktären av sekundäranalys.

MATERIAL OCH METOD

AULA RESEARCH OY genomförde medborgarenkäten i oktober och november 2018 som en webbenkät. Svararna består av 1154 svenskspråkiga, huvudsakligen från Helsingfors, Nyland, Egentliga Finland och svenskspråkiga Österbotten. Från varje område deltog 200-300 respondenter.

Urvalet är alltså inte helt stratifierat enligt finlandssvenskarnas hemkommuner. Även om den regionala balansen är tillfredsställande (förutom Åland) finns en viss överrepresentation av urban och något yngre befolkning, ett fenomen som i regel gäller webbenkäter. Traditionella postenkäter har i regel problem med att engagera yngre svarare, varför äldre i dessa brukar vara överrepresenterade. Om svarsmonstret skulle uppvisa stora variationer kan dylika förskjutningar i representativitet vara avgörande. I denna undersökning är resultaten emellertid så entydiga, att en mera representativ urvalsmedod förmodligen inte ändrat svarsmonstret annat än marginellt. De skillnader som finns enligt kön, ålder, region och hushållets språk har

Foto: Kjell Herberts

däremot lyfts fram i analysen. (Bakgrundsvariabler som utbildning, yrke och inkomst ger inga entydiga förklaringar, varför dessa lämnats helt utanför i denna analys.)

Aula Research Oy sammanfattar intresset för undersökningen på följande sätt:

”Undersökningen engagerade finlandssvenskar på ett sällan skadat sätt och väckte enormt intresse. Ämnesområdet ansågs i hög grad intressant, aktuellt och viktigt. Ett flertal respondenter kontaktade Aula och ville diskutera svenskans ställning i dagens Finland, likaså aktiverade undersökningen respondenterna till att ge rekordmånga kommentarer om deras upplevelser av språkklimatet.”

Presentationen av svarsmönstren ges i huvudsak i form av figurer och direkta citat. Det fanns fem öppna frågor, som gav sammanlagt kring tretusen separata svar. Exempelen som ges är därför inte uttömmande utan kvalitativa, visar snarare på bredden av erfarenheter och upplevelser än direkt kvantifierbar förekomst.

Frågeformuläret bestod i övrigt av frågor med slutna svar, i regel med femgradig Likert-skala, på basen av erfarenheter av och åsikter och attityder om språkklimatet. Det är naturligt att ett dylikt frågeformulär triggat i gång svarare som har klara åsikter och erfarenheter kopplade till att man är svenskspråkig i Finland. Erfarenheterna och refererade händelser av diskriminering är inte alltid dagsfärska, men här handlar det mera om attityderna och hur man upplever att tvåspråkigheten inte alltid tas för given i det tvåspråkiga Finland. Det att så gott som alla svars-kategorier i något olika grad delar likadana upplevelser gör materialet trovärdigt.

Att många finlandssvenskar, oberoende av ålder, kön, utbildning, yrke och hemort hävdar sin rätt att på ett naturligt sätt kommunicera på svenska, men upplever ett kompakt eller temporärt motstånd, gör att de liksom tvingas röra sig i en rulltrappa i fel riktning. Stannar de upp och ger vika, finns risken att språket marginaliseras.

Några tekniska noteringar. I figurerna framträder fem regioner: huvudstadsregionen (som omfattar städerna Helsingfors, Esbo, Vanda och Grankulla), övriga Nyland, från Lovisa i öster till Hangö i väster, Åboland (Egentliga Finland) med Åbo, Pargas och Kimitoön samt Österbotten som innefattar alla 14 svenskösterbottniska kommuner från Kristinestad i söder till Karleby i norr. Finska kommuner består av språköar som Tammerfors och Björneborg, s.k. kranskommuner

som Tusby och St Karins och helfinska kommuner i resten av Finland. Även inom dessa områden finns stora lokala variationer i fråga om enspråkighet och tvåspråkighet.

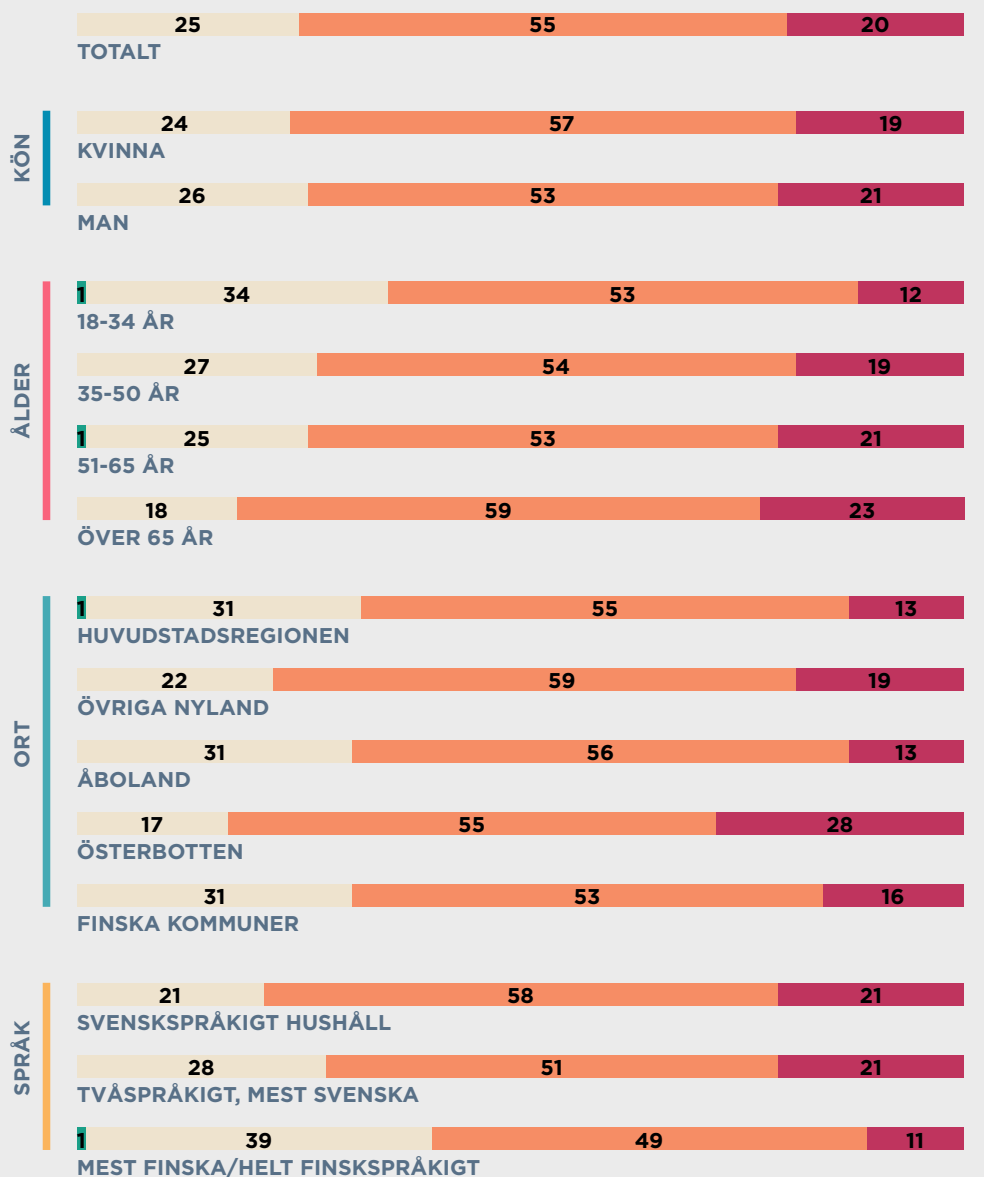
Citaten anges i regel enligt kön och region, notera dock att huvudstadsregionen då ingår i Nyland.

FIGUR 1.

Hur upplever du svenska språkets ställning i Finland för tillfället?

SOM ATT ÅKA RULLTRAPPA ÅT FEL HÅLL

■ MYCKET BRA
 ■ GANSKA BRA
 ■ GANSKA DÅLIG
 ■ MYCKET DÅLIG

2. SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING OCH SPRÅKKLIMATET I FINLAND

I detta avsnitt redogörs för några allmänna frågor om svenska språkets ställning idag och under de närmaste åren och mera konkret om hur man upplever att svenskans ställning utvecklats under regeringen Sipilä samt svenskans ställning efter social- och hälsovårdsreformen.

UPPLEVELSER AV SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING I FINLAND FÖR TILLFÄLLET

DET SVENSKA SPRÅKETS ställning uppfattas som dåligt av en klar majoritet. Hela tre av fyra upplever det svenska språket ställning i dag som ganska eller mycket dåligt. Hela 19 procent upplever språkets ställning som mycket dåligt, medan 55 procent anger alternativet ganska dåligt.

En av fyra upplever det svenska språkets ställning i Finland som ganska bra. *Ingen anser att språkets ställning är mycket bra.*

Någon signifikant skillnad finns inte mellan kvinnors och mäns uppfattningar. Män svarar något mera frekvent att språkets ställning är ganska bra, men även i större utsträckning att situationen är mycket dålig. Män tenderar i dylika mätningar att ge något mera extrema svar, medan kvinnor tenderar att svara mera neutralt.

Däremot finns det signifikanta skillnader mellan åldersgrupperna. Allmänt taget kan man säga att unga människor upplever språksituationen som mindre alarmerande än äldre. Ju äldre respondent desto större är sannolikheten att man upplever språksituationen som mer

negativ. Detta kan förklaras dels med att äldre har ett längre tidsperspektiv och även av det faktum att äldre i högre grad är enspråkiga, har en mindre färdighet i finska och därigenom är mera sårbara i vardagen än de som är genuint tvåspråkiga. (Samtidigt, något vi kommer att se senare, har yngre svarare mera erfarenheter av att diskrimineras på grund av sitt språk.)

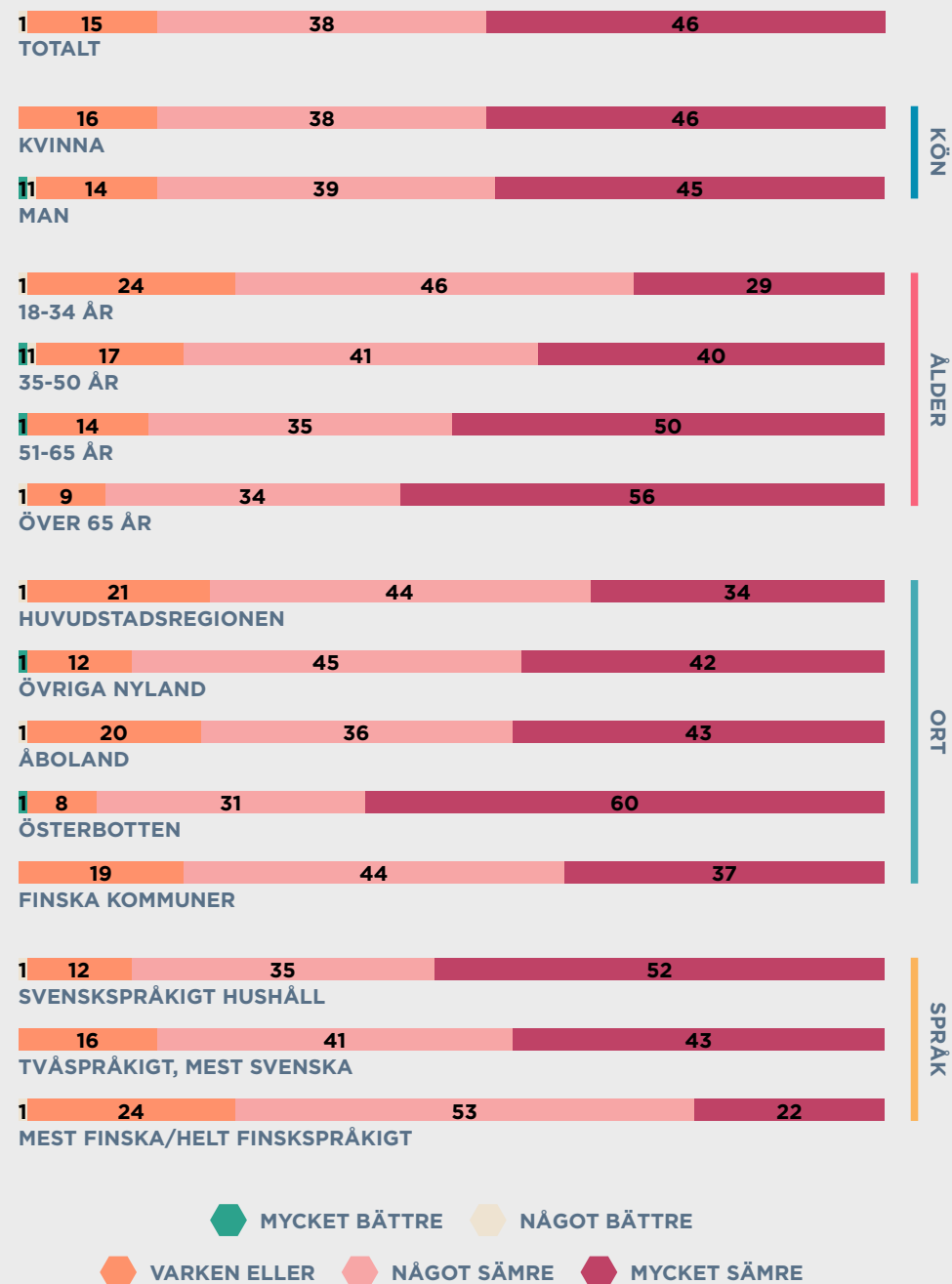
Österbotten avviker här från andra regioner. I Österbotten har man samma uppfattning oberoende av ålder, medan man på de övriga, mera tvåspråkiga och finskdominerade orterna har en mera negativ uppfattning om svenska språkets ställning ju äldre man är, medan unga inte tenderar att se lika dystert på situationen.

Att denna inställning korrelerar med graden av svenskhet i den egna näromgivningen, börjande med familjen, bekräftas av det faktum att de som lever i tvåspråkiga eller finskdominerade hushåll har en mindre negativ bild av det svenska språkets ställning än de som lever i enspråkigt svenska hushåll och i svenska miljöer.

FIGUR 2.

Hur upplever du svenskans ställning i Finland har utvecklats under den nuvarande regeringsperioden med Juha Sipilä som statsminister?

SVENSKANS STÄLLNING UNDER SIPILÄS REGERINGSPERIOD

TVÅ AV TRE finlandssvenskar tycker att svenska språkets ställning är dålig och att den blivit sämre under Sipiläregeringens tid vid makten.

Upp till 82 procent av svararna anser att det svenska språkets ställning har blivit sämre under den nuvarande regeringsperioden med Juha Sipilä som statsminister. Frågan lydde: *Hur upplever du att svenskans ställning i Finland utvecklats under den nuvarande regeringsperioden med Juha Sipilä som statsminister.* På en skala från ”blivit mycket bättre” och ”blivit något bättre”, till ”varken bättre eller sämre” och vidare till ”blivit något sämre” och ytterligheten ”blivit mycket sämre” stannade de flesta (45 procent) för det sistnämnda alternativet.

Ingen anser att situationen har blivit mycket bättre och endast en procent anser att svenska språkets ställning något förbättrats. Un-

gefär var sjätte svarare (15 procent) har inte noterat någon förändring av svenskans ställning under regeringsperioden.

De yngre generationerna är något mindre negativa än de äldre. Noterbart och intressant är att österbottningarna upplever den största förändringen. Orsaken är framför allt att Vasa centralsjukhus enligt den nya sjukhusmodellen inte tilldelades omfattande jour. Efter en lång politisk mangling, med protestlistor, diskussioner och lobbyarbete röstade riksdagens social- och hälsovårdsutskott slutligen 18.10.2018 för att Vasa centralsjukhus inte skall få omfattande jour. Rösterna i utskottet föll 9–7. I de svenskösterbottniska dagstidningarna har diskussionens vågor gått höga, och kritiken riktas speciellt mot regeringspartierna med Centern och Juha Sipilä i spetsen. Att Centern öppet satsar på Seinäjoki, till Vasas nackdel, förefaller enligt många helt uppenbart. (Läs mera i Anne Suominens kommentar om enkäten på sidan 84)

Men även diskussioner om polisdistrikten, tingsrätterna och stamvägarnas (Riksväg 8) status ses som anti-svensk, och speciellt anti-svenskösterbottnisk politik. Mot denna bakgrund, där fram för allt ”full vård på svenska” setts som något av en symbolfråga för svenskans ställning i vårt land, är det inte förvånande att resultatet är vad det är. Att diskussionen sköljt över andra landskap är även naturligt och då SFP befinner sig i opposition är det klart att finlandssvenskarna långt även påverkats av den partipolitiska diskussionen som förts i finlandssvenska massmedier under regeringsperioden.

Att man knappast ännu konkret sett följderna av regeringen Sipiläs språkpolitik är förmodligen en försumbar faktor. Man ger i alla fall klart underkänt för regeringen Sipiläs insatser för det svenska språkets ställning.

“

Vi deltar i alla “talkon” som denna regering hittat på, precis på samma nivå som de som hör till majoriteten. Om möjligt berör de oss mer eftersom servicen på svenska dras in på alla sektorer som de hittar på.
Kvinna, Österbotten

”

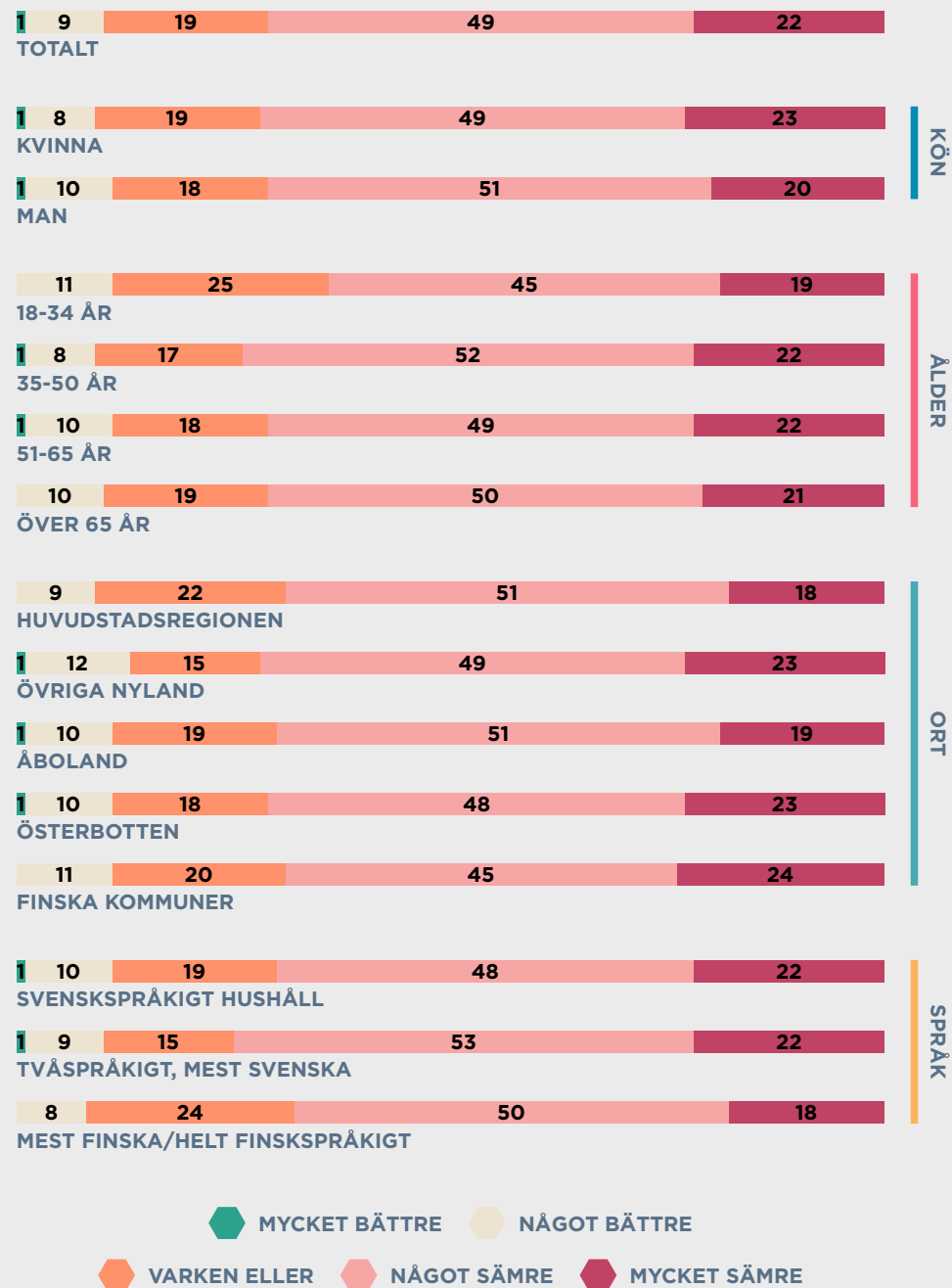

Yle har helt åsidosatt sin public service-uppgift på svenska, som går helt i linje med Sipiläregeringens agenda.
Man, Nyland.

”

FIGUR 3.

Hur tror du att svenskans ställning i Finland kommer att utvecklas inom de närmaste fem åren?

SVENSKANS STÄLLNING UNDER DE NÄRMASTE FEM ÅREN

I PARITET MED ovanstående och helt följdriktigt har en pessimism brett ut sig bland svenskspråkiga om framtiden för svenskans ställning i Finland.

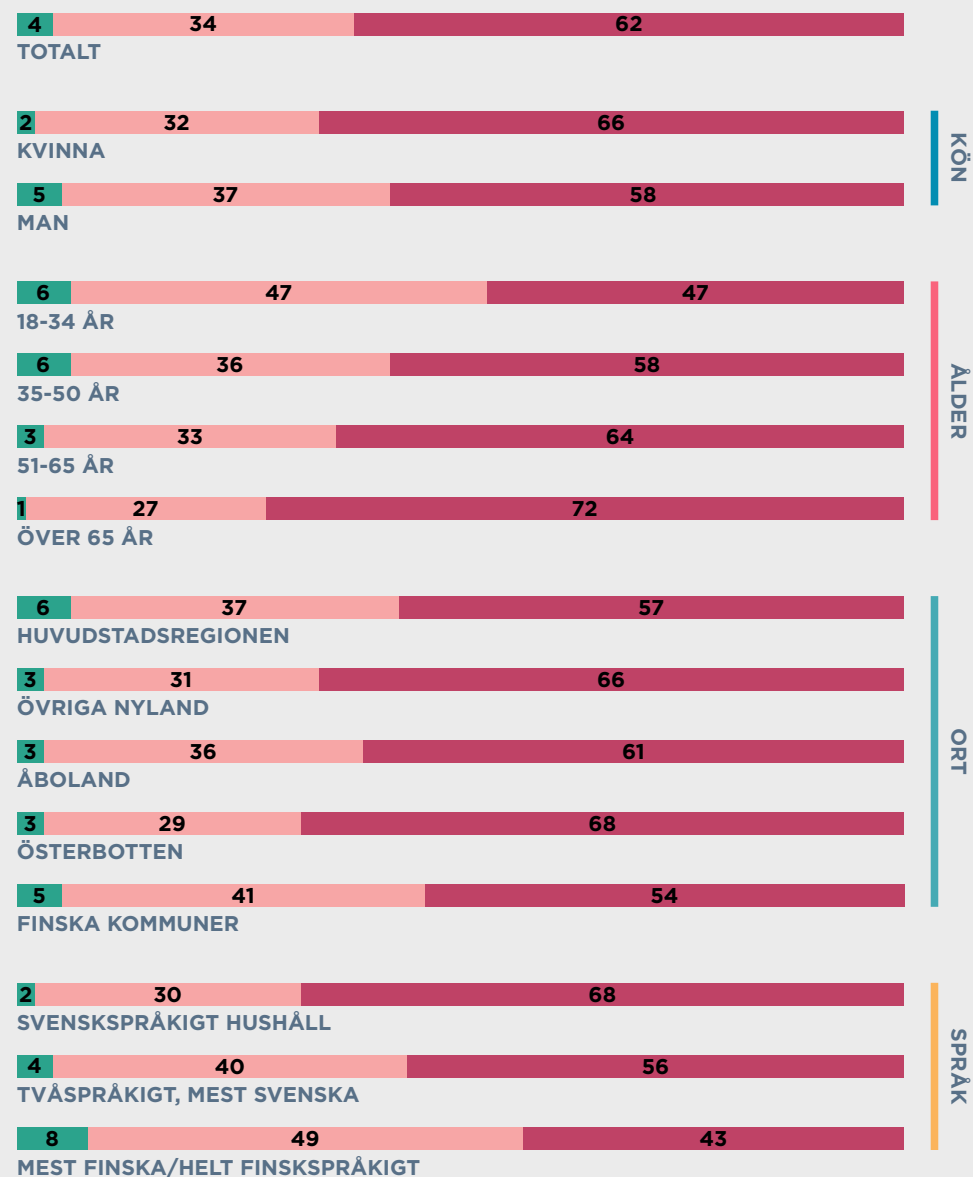
Frågan har naturligtvis olika dimensioner och infallsvinklarna är många. De flesta tänker förmodligen på svenskans juridiska status och på svenskan som ett av landets nationalspråk, men hit hör givetvis även uppfattningar om svenskan som ett fungerande kommunikationsspråk och svenskans synlighet i det offentliga rummet samt naturligtvis stödet för svenska aktiviteter i landet, alltifrån utbildning till kultur. Ett språk bör finnas inom många domäner för att leva och utvecklas. Förändringar både inom den offentliga som den privata sfären har under de senaste åren lett till s.k. domänförluster. Och man har frågat sig hur många domänförluster svenskan klarar av innan ödestimmen gryr. Men alla delar inte denna åsikt, många ser visserligen orosmoln, men anser ändå att förutsättningarna och resurserna ändå finns för en fortsatt närvaro av det svenska språket i Finland, om än de lokala variationerna förblir stora.

Två av tre svarare (67 procent) tror att svenska språkets ställning under de närmaste fem åren kommer att bli något sämre (47 procent) eller mycket sämre (20 procent). Här har exkluderats 5 procent som inte kunnat svara på frågan.

Bara var tionde, eller 10 procent, tror att svenska språkets ställning blir något bättre (9 procent) eller mycket bättre (1 procent). Närmare en av fem tror att situationen förblir oförändrad, att det varken blir sämre eller bättre. Det finns inte stora variationer i svarsmönstret. Något mindre negativa är de yngre och regionalt avviker Helsingfors lite grann med något färre pessimister.

FIGUR 4.

Är du oroad över svenskans ställning efter social- och hälsovårdsreformen och landskapsreformen?

INTE ALLS OROAD JA, ANINGEN OROAD JA, MYCKET OROAD

3. SVENSKSPRÅKIGA TJÄNSTER

Detta avsnitt tangerar behov och erfarenhet av svenskspråkig service inom den offentliga sektorn. Service inom den privata sektorn berörs endast perifert, eftersom språklagen primärt gäller kommunal och statlig service.

EN ÖPPEN FRÅGA: *Inom vilka sektorer är det viktigt för dig att det finns svenskspråkig service?* gav ett klart och entydigt svar. Genom att använda sig av öppna frågor utan svarsalternativ undviker man att styra svarsmönstren alltför tydligt. Frågeställaren kan glömma att ta med någon för respondenterna viktig sektor och svarare med specialbehov bör även ges möjlighet att ge helt individuella svar, som kanske inte påverkar svarsmönstret i stort, men har betydelse för den enskilda svararen.

Spontant nämnde alltså 72 procent social- och hälsovården, ”alla myndigheter” svarade 31 procent och utbildningen nämndes av 27 procent. Svaren var inte varandra uteslutande. I snitt angavs 2,5 sektorer.

”*Hälso- och sjukvård (alla nivåer), I12, polis, brandmän, daghem, skolor, äldreboenden, skattebyrån, FPA, banker, post, försäkringsbolag, inkassoföretag, utredningsmyndighet, domstolar, advokater, fackorganisationer, förbindelser (bussar, tåg, flyg, taxi, förbindelsebåtar, mobil- och nätanslutningsföretag), elbolag, restauranger, caféer, hotell, bensinstationer, besiktningsföretag, varubuss, butiker, lantbruksaffärer, teatrar, biografier, kiosker, simhallar...*”

Kvinna, Nyland

Denna svarare visar in extenso hur viktig service på svenska är, inte bara inom den offentliga sektorn. En iakttagelse man gör är att många svarare inte gör skillnad på offentlig service, som ju regleras av språklagen, och den privata sektorn (där endast vissa formella regler bör gälla, såsom innehållsförteckningar, varningstexter och fackliga avtal).

En kontrafråga, som provocerade en del svarare, men som fanns med för att även ge möjlighet till svar om sektorer där svensk service inte behövs eller inte är viktig lydde som följer: *Inom vilka sektorer spelar det ingen roll om service INTE ges på svenska?*

Närapå hälften, 47 procent svarade spontant att sådana sektorer inte finns. Frågan i sig provocerade (med all rätt) en del svarare;

”
Alla, dum fråga, vilken fråga, verklighetsfrämmande fråga.

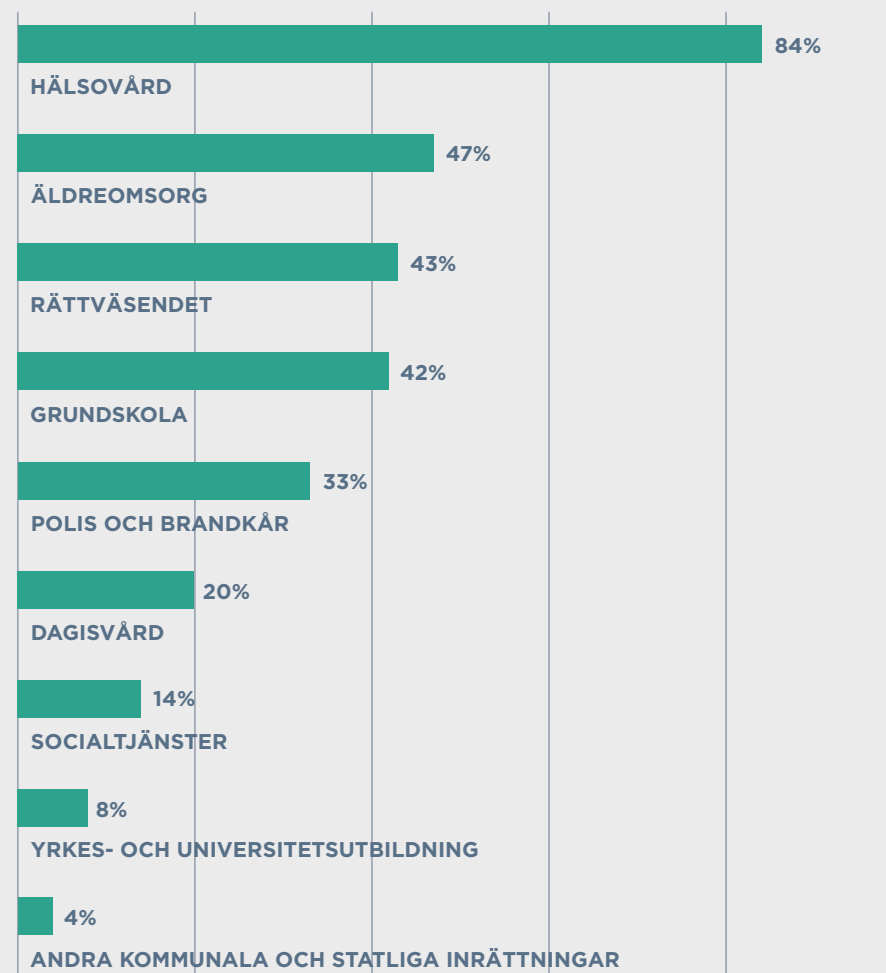
”
Inte kan man ge ett lillfinger på detta sätt, utan att förstå att belan handen snart försvinner!

”
Vilken service vill de finsktalande inte ha på finska?

FIGUR 5.

I vilka av följande kommunala/offentliga tjänster anser du att det är viktigt att få service på ditt modersmål?

Sektorer som trots allt nämndes var nästan uteslutande inom det privata näringslivet:

Affärer/butiker/matbutik/detaljhandel	21 procent
Restaurang/fritid och annat nöje/frisör, kosmetolog, bilreparatör, städerska/bensinstation	11 procent
Privata (små) aktörer/Icke-statliga eller kommunala aktörer	10 procent

Mer eller mindre perifera och humoristiska svar gavs också:

”
Fångvården, djuruppfödning, referat av sport, Tapparas hemmamatcher, Sannfinländarnas kontor, tillverkningsindustrin, EU-blanketter, sophämtning och gatusopning

Mera konkreta, uppföljande frågor gav egentligen identiska resultat, med givna svarsalternativ men möjliggjorde klarare kvantifiering av svaren.

Frågan *I vilka av följande kommunala/offentliga tjänster anser du att det är viktigt att få service på ditt modersmål*, med uppmaning att välja 2-3 alternativ, angavs i snitt tre svar. Detta visar att det ingalunda var svårt att hitta alternativ, svårigheten låg snarast i att välja bort och att prioritera vissa alternativ.

Detta visar att man inte har svårigheter att svara på frågor av denna typ. För de allra flesta är det uppenbart att servicen på svenska bör fungera inom de flesta sektorer. Men några är viktigare än andra.

Hälso- och sjukvården dominerar klart. Hela 72 procent nämner

denna sektor spontant och med alternativet framför sig väljer hela 84 procent detta. Detta tydliga svarmönster förvånar inte. Samma tendenser har kommit fram tidigare i såväl Barometern som Språkbarometern.

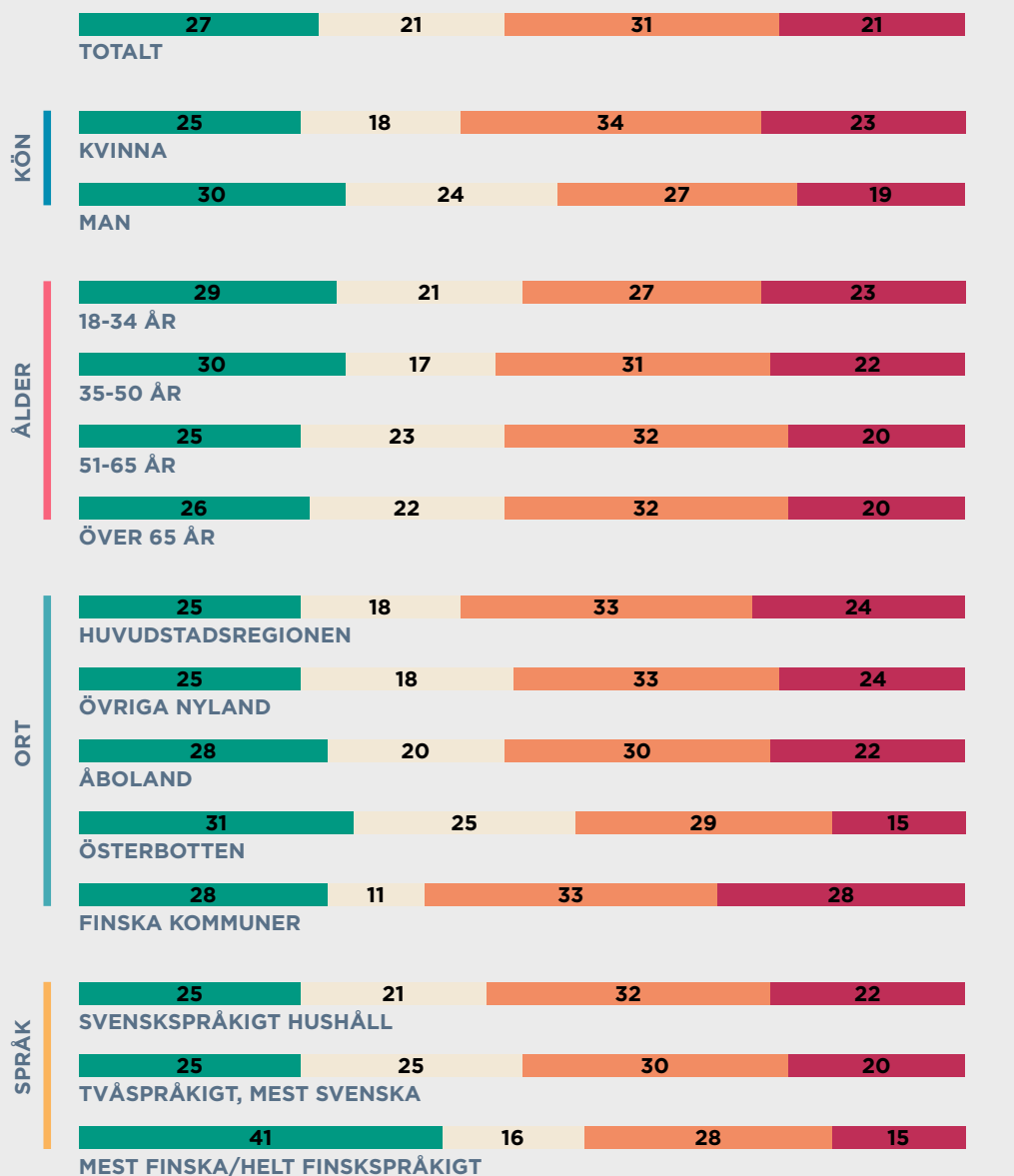
Två aspekter kan här lyftas fram som förklaring. I hälso- och sjukvård är man i regel utsatt, känner en viss oro och osäkerhet oberoende av språk. Man vill ha klara besked och trygghet. Om dessutom språkkunskaperna hos patient eller personal är haltande skapas osäkerhet och otrygghet. I en vårdsituation är det viktigt **att man förstår och att man förstås**.

FIGUR 6.

Upplever du att fått sämre service i kommunala/ offentliga tjänster på grund av ditt modersmål?

SOM ATT ÅKA RULLTRAPPA ÅT FEL HÅLL

NEJ JA, ENSTAKA GÅNGER JA, IBLAND JA, UPPREPADE GÅNGER

För många finlandssvenskar känns situationen igen. Om vårdpersonalen, kanske trots positiv attityd, inte förefaller att förstå nyanserna i språket, blir man något orolig. Om man dessutom inte exakt förstår vad vårdpersonalen försöker förklara består osäkerheten och otryggheten.

Att själv erbjuda sig att byta språk, eller bli ombedd att göra det, kan också skapa ett tryck på att tala en perfekt finska. Det finns förvisso många finlandssvenskar som är så tvåspråkiga att de klarar av vokabulären på båda språken obehindrat. Men även tvåspråkiga har sällan samma ordförråd inom alla sektorer. Man kanske klarar av sitt arbete, som bilmekaniker, affärsbiträde, taxichaufför, jordbrukare, lärare, banktjänsteman eller ingenjör, men specialbegrepp och sällan använd vokabulär kan vara svårbemästrade.

Att lämna in bilen för service och förklara att cylinderpackningen, förgasaren och vindrutetorkaren bör ses över kräver en hög grad av tvåspråkighet.

Och hur många vet spontant vad galla, lunga, benbrott, näsblod och hjärtsvikt är på finska? Eller vad happinaamari, haima, umpisuoli eller sikiö betyder på svenska? Folktinget har uppmärksammat detta problem med en liten lista med ord för hälsovårdsstudierande.

Upplever du att du har fått sämre service i kommunala/offentliga tjänster (t.ex. kommunala hälsovårdstjänster) på grund av ditt modersmål?

Var femte svarare (20 procent) har upplevt att man upprepade gånger fått sämre service på grund av sitt modersmål. Ytterligare 29 procent (nästan tre av tio) har upplevt detta ibland och 19 procent enstaka gånger. Totalt har alltså 68 procent, eller två av tre, erfarenhet av sämre service på grund av modersmålet. Stora skillnader mellan olika svarsgrupper är det inte. Österbottningarna har överlag minst erfarenhet av dålig service i språkligt hänseende.

Ett plock ur de öppna svaren ger ett regionalt svep av konkreta erfarenheter.

NYLAND

Sköterskan på mottagningen skällde ut mig för att jag talade svenska. Jag klagade och hennes chef ringde och läxade upp mig för att jag inte uppskattade deras "bästa sköterska!"

Blivit tvungen att byta språk, alltså servar jag den som borde serva mig.

Talar oftast finska, blir bara glad om någon talar svenska.

Främst min mor som inte får hälsovård på modersmålet.

Får en känsla av att språket besvärar personalen och då känner man sig självskausen och byter till finska.

Då vår som föddes fick vi inte svensk service, utan i stället knaggig engelska.

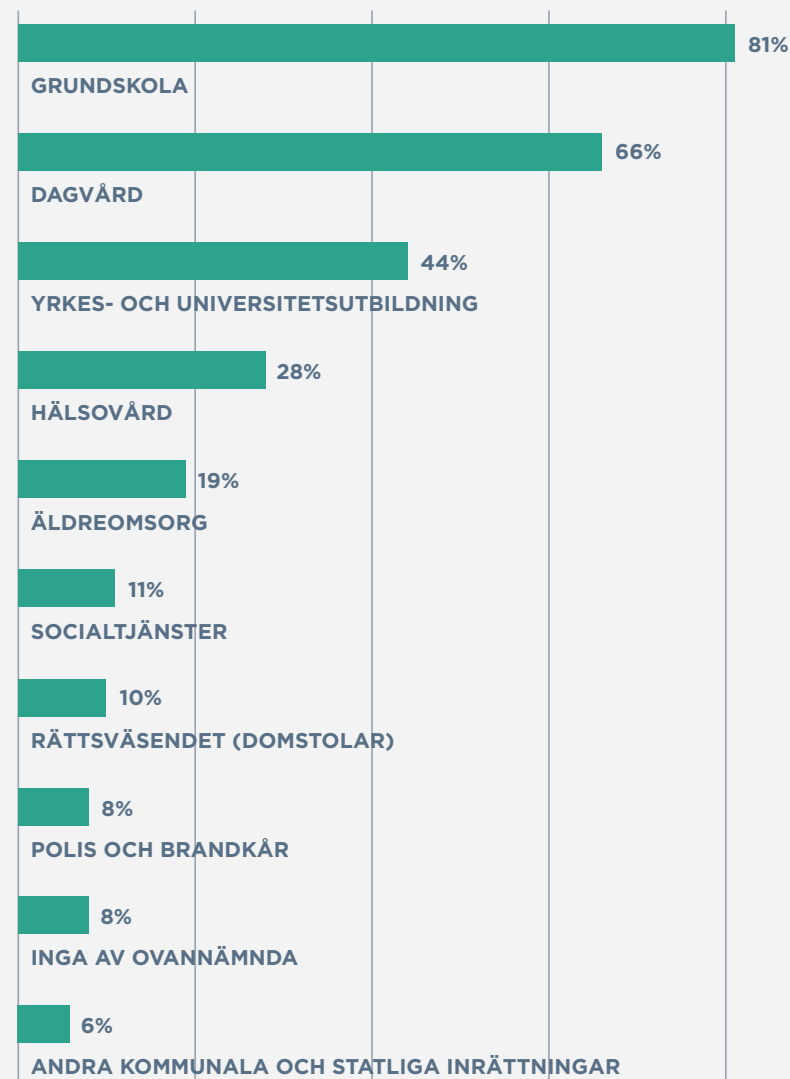
Har blivit utskälld på Tekniska högskolan när jag bad om svenska tentamensfrågor.

Dagister som talar blandspråk; typ "Häng inte i tädin vaatteet!"

Läkare som talar ryska och andra språk och inte ens förstår finska

FIGUR 7.

I vilka av följande kommunala/offentliga tjänster upplever du att den svenskspråkiga servicen fungerar bra? Du kan välja flera alternativ

ÅBOLAND

De talar hellre engelska än svenska.

Jag upplever att jag inte blir tillräckligt bra förstådd då jag beskriver mina hälsoproblem på svenska, eller dålig finska.

En polis hotade att ta mig till häktet om jag inte bytte från svenska till finska eller engelska.

Ibland saknas den goda viljan.

Jag har slutat försöka tala svenska, men ibland överraskar t.ex farmaceuter genom att föreslå svenska.

Har även blivit skrattad rakt upp i ansiktet när jag frågat sjukskötare något på svenska.

ÖSTERBOTTEN

Hälsovårdare förundrade sig över att det ännu finns sådana "ummikkolapset", som mitt barn.

Inom sjukvården frågar man ofta "vörstår du vinska?"

Man ska väl dö innan man gör sig hörd!

Jag är mycket förlåtande mot dem som ens försöker tala svenska. Dokumenten kommer i regel på finska fast betjäningen är svensk.

Jag har sett att de som skrivit sjukjournaler missförstått svenska patienter.

Nödcentralens operatör förstod inte svenska vägnamn (fast finska inte finns).

Servicen varit ok, men inte attityden!

På sjukhuset i Seinäjoki sa en ung vårdare åt mig att i Finland talar vi finska. Blev arg, men sa lugnt åt honom på finska att Finland är ett tvåspråkigt land och du kan också lära dig svenska!

Trots att jag är tvåspråkig känner jag mig illa berörd av att inte ha min grundlagsrätt att använda mitt modersmål.

Sektorer där den språkliga servicen (och språklagen) fungerar utan större problem är sektorer som även i praktiken fungerar på språklig grund. Hit hör större delen av utbildningsväsendet, såsom grundskola, barndagvård, yrkes- och universitetsutbildning.

Men nöjd är man även med hälsovård, äldreomsorg och sociala tjänster, samt rättsväsende, polis och brandkår, men här gäller det svenskdominerade områden, speciellt i svenska Österbotten.

“

Alla sektorer skall kunna ge smidig och vänlig service, på vilket språk som helst. Attityd sitter inte i språkkunskap, men det är mycket lättare att ge bra service om man behärskar flera språk. Vi har bra språkundervisning i de flesta skolor i Finland. LÄR ALLA BARN I FINLAND ATT DET ÄR VIKTIG ATT LÄRA SIG SPRÅK, börja på barnrådgivningarna, där borde man nå både pappor och mammor.

Kvinna, Österbotten

”

“

Mitt 6 åriga barnbarn talar svenska, finska och engelska, fått gratis genom föräldrar, dagis och it-världen.

Kvinna, Österbotten

”

“

Jag vill att vi skall uppfostras till finländare, inte finsk- eller svensk-språkig. Molempi parempi!

Man, Nyland.

”

“

Alltid spelar det någon roll, men privata aktörer, såvida de inte sköter ett offentligt uppdrag, väljer väl själv språken de erbjuder. Jag har förståelse för det. Då är det upp till kunden att kanske rösta med fötterna och visa att det skulle löna sig att satsa på svenskan.

Man, Åboland

”

4. FINLANDSSVENSK MOBILISERING?

Den finlandssvenska identiteten tar sig olika uttryck, ofta är den färgad av lokala traditioner och lokala språkförhållanden och är naturligtvis även färgad av individens grad av tvåspråkighet och livssituation. Allmänt taget kan man dock notera att den finlandssvenska identiteten är stark och stabil, oberoende av hur den mäts.

Detta avsnitt tangerar frågor om den finlandssvenska kulturen och svenska språkets ställning i Finland, men även om den egna aktiviteten för att förvara och synliggöra svenskan och föra den vidare till nästa generation.

Klart över 90 procent av svararna, oberoende av bakgrund, anser att det är viktigt att värna om svenskans ställning och den finlandssvenska kulturen. En del svarare har också valt att verbalt vidareutveckla svaren.

DET ÄR VIKTIGT ATT VÄRNA OM DET SVENSKA SPRÅKETS STÄLLNING I FINLAND

DET ÄR VIKTIGT ATT VÄRNA OM DEN FINLANDSSVENSKA KULTUREN

DEN FINLANDSSVENSKA KULTUREN ÄR VIKTIG FÖR MIG

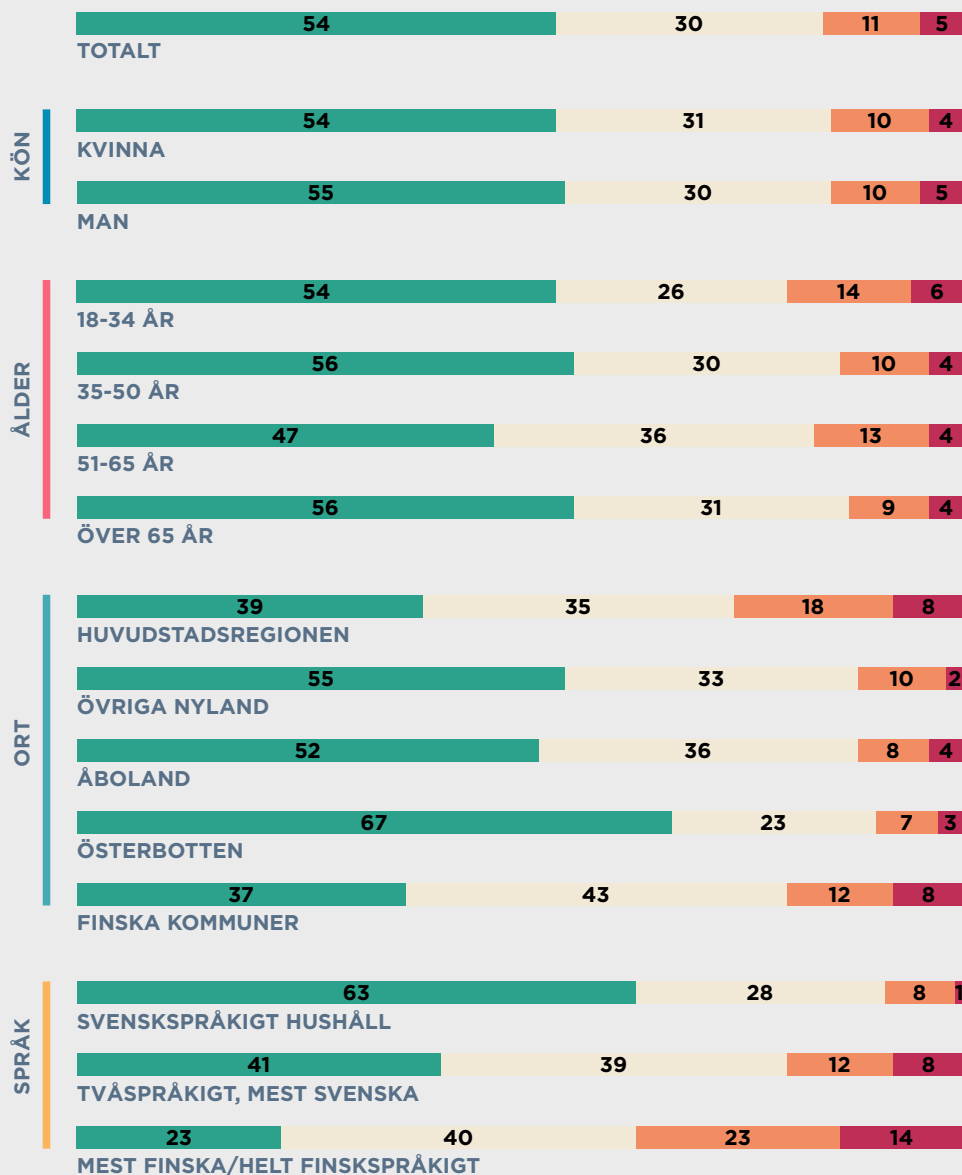

HELT AV SAMMA ÅSIKT DELVIS AV SAMMA ÅSIKT

VARKEN ELLER DELVIS/HELT AV ANNAN ÅSIKT

FIGUR 10.

Jag föredrar att utföra mina ärenden på ställen där jag vet att service ges på svenska.

◆ MYCKET SANNOLIKT   ◆ GANSKA SANNOLIKT
◆ GANSKA OSANNOLIKT   ◆ MYCKET OSANNOLIKT

SOM ATT ÅKA RULLTRAPPA ÅT FEL HÅLL

“ Jag är fullständigt tvåspråkig, men för mig är det en kulturell sak, och jag vill föra över svenskan till mina barn.
Kvinna, Nyland ”

“ Viktigt att poängtera kulturen för identitetsutvecklingens skull - handlar om tillhörighet.
Kvinna, Österbotten ”

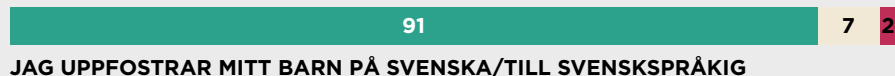

“ Den svenska kulturen bör bevaras.
Man, Nyland. ”

“ I och med kommande landskapsindelningar med bortflyttande offentliga inrättningar till helfinska orter, så har jag svårt att tro att något svenskt överlever över huvud taget!
Kvinna, Österbotten ”

Lika självklart är att man uppfostrar sina barn på svenska och väljer svenskspråkig dagvård och skola. Även i tvåspråkiga och finskdominerade hushåll är uppbackningen av svenskt dagis och svensk skola självklar, även om dagis och skola inte alltid finns på rimligt avstånd.

MYCKET SANNOLIKT
 GANSKA SANNOLIKT
 GANSKA/MYCKET OSANNOLIKT

Hur viktigt är det då att svensk service även inom den privata sektorn finns att tillgå, och väljer man svensk service av princip, eller spelar det alls någon roll, inte minst då många finlandssvenskar är tvåspråkiga och använder mest finska i arbetslivet?

På en direkt fråga om man föredrar att utföra sina ärenden där man vet att svensk service ges får man lite differentierade svar. De som lever i svenska miljöer och svenska hushåll (och inte uppvisar lika hög grad av individuell tvåspråkighet) är mera språkligt konsekventa i sina val.

Allt annat skulle vara tämligen ologiskt.

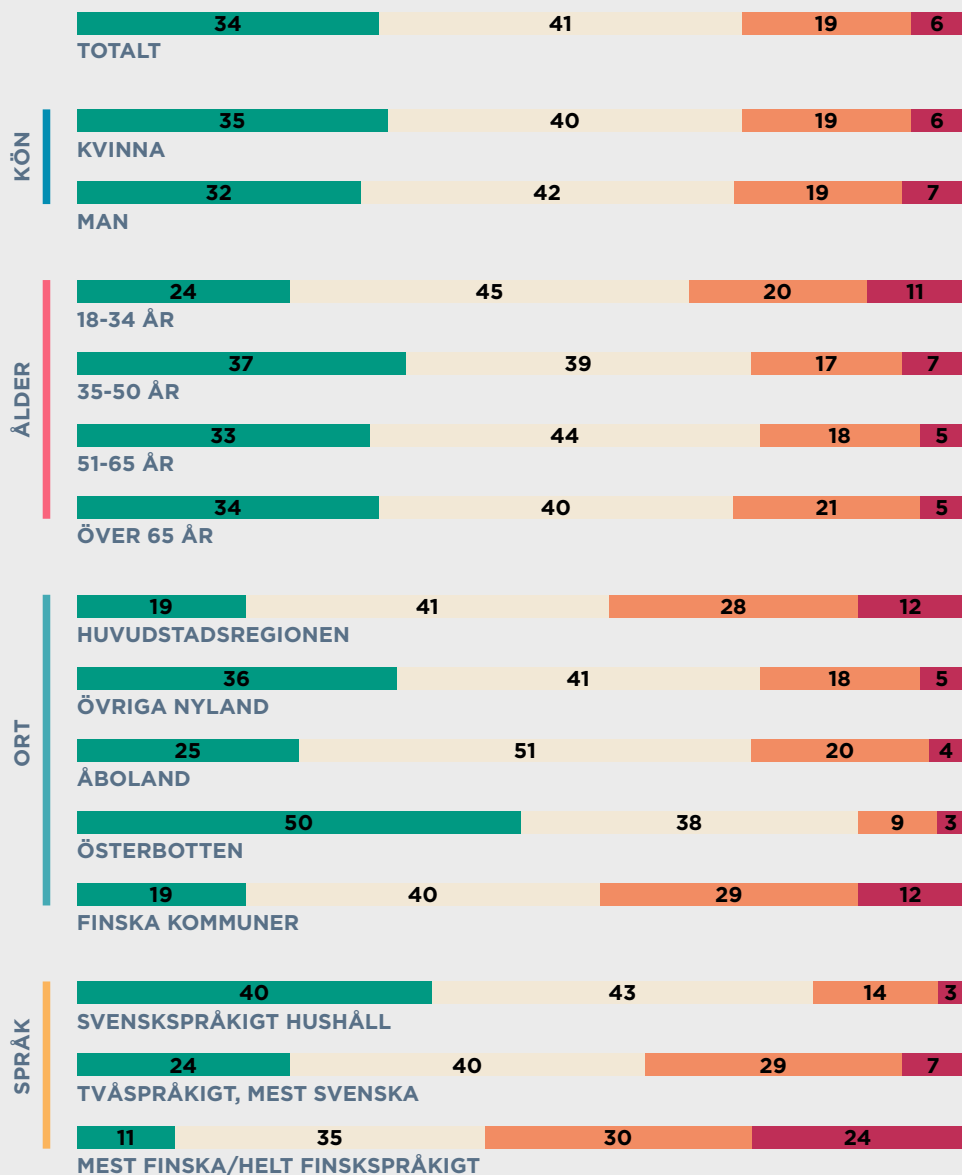
Det är klart enklare att konsekvent kräva svensk service, om man inte har något val. Ju mer enspråkig man är, desto mer beroende av svensk service är man naturligtvis. Därför är det föga förvånande att man i miljöer där svensk service är tillgänglig är mera konsekvent i sina preferenser.

I två- och finskdominerade miljöer uppvisar man en betydligt större flexibilitet, eftersom denna flexibilitet även kännetecknar arbete, hem och fritidsaktiviteter.

FIGUR 11.

Jag kräver service på svenska.

MYCKET SANNOLIKT
 GANSKA SANNOLIKT
 GANSKA OSANNOLIKT
 MYCKET OSANNOLIKT

SOM ATT ÅKA RULLTRAPPA ÅT FEL HÅLL

“
 Umgänget med finskspråkiga och inblick i den finska kulturen har gett mig vidgade vyer och förstärkt det positiva och toleranta i min finlandssvenska identitet.
Kvinna, Åboland
 ”

“
 Det är viktigt att bygga upp en stark finlandssvensk identitet för de unga innan de kan gå ut i livet med vetskap om vem man är.
Kvinna, Nyland
 ”

“
 En akuttandläkare (född utomlands) hade anpassat sig så väl till Finland att han börjat hata svenska språket. Läste upp mig och sa “Suomessa puhumme suomea”. Jag: “Ja ruotsia”. Han: “Valitettavasti”. Jag betalade inte räkningen när den kom, skickade klagomål i stället. Chefen mailade tillbaks och beklagade, men brydde sig knappast.
Kvinna, Nyland
 ”

Det är uppenbart att finlandssvenskar har olika mer eller mindre medvetna språkstrategier och språkvanor i sin vardag, naturligtvis baserat på individens kunskaper i finska och språk i omgivningen.

Här några exempel:

Nuförtiden talar jag svenska högt.
Man, Åboland

Jag börjar alltid på svenska, men i dagens läge är det många som svarar på engelska, tyvärr!
Kvinna, Nyland

Om jag har bråttom, kan det hända att jag talar finska direkt, med polisen alltid finska, annars kan det få tråkiga följder.
Man, Åboland

Jag är en person med stark vilja och viker inte på grund av tryck.
Kvinna, Österbotten

Talar finska endast om finnen är så dabbig att hän inte fattar vad jag försöker säga.
Man, Nyland.

Jag undviker ALDRIG att tala mitt modersmål.
Man, Nyland

Jag talar alltid svenska, öppet och glatt.
Kvinna, Nyland

Som tvåspråkig blir man nog ganska lyhörd för omgivningen och väljer språket därefter.
Man, Nyland.

Jag vill framhålla rätten att tala mitt modersmål i alla sammanhang.
Kvinna, Österbotten

Av ren bekvämlighet börjar jag nästan alltid på finska.
Man, Åboland

Försöker att inte undvika, men nog då jag absolut måste få min röst fram väljer jag finska.

Kvinna, Nyland.

Börjar på försök alltid med svenska, ibland blir man jätteförvånad över responsen, t.ex. taxichaufför av utländskt ursprung svarade på god, om än styv svenska.

Kvinna, Nyland.

Ringar en offentlig tjänst och begär att få tala svenska, får så vänta i telefon 30 min. Med otaliga ”Hetkinen” och musiksnuttar... Innan de offentliga tjänsten avbryter samtalet.

Man, Finska Finland

Jag talar fullständig finska och får ärendet igenom snabbare. Det är fel av mig, men hälsan är ibland dålig och man orkar inte.

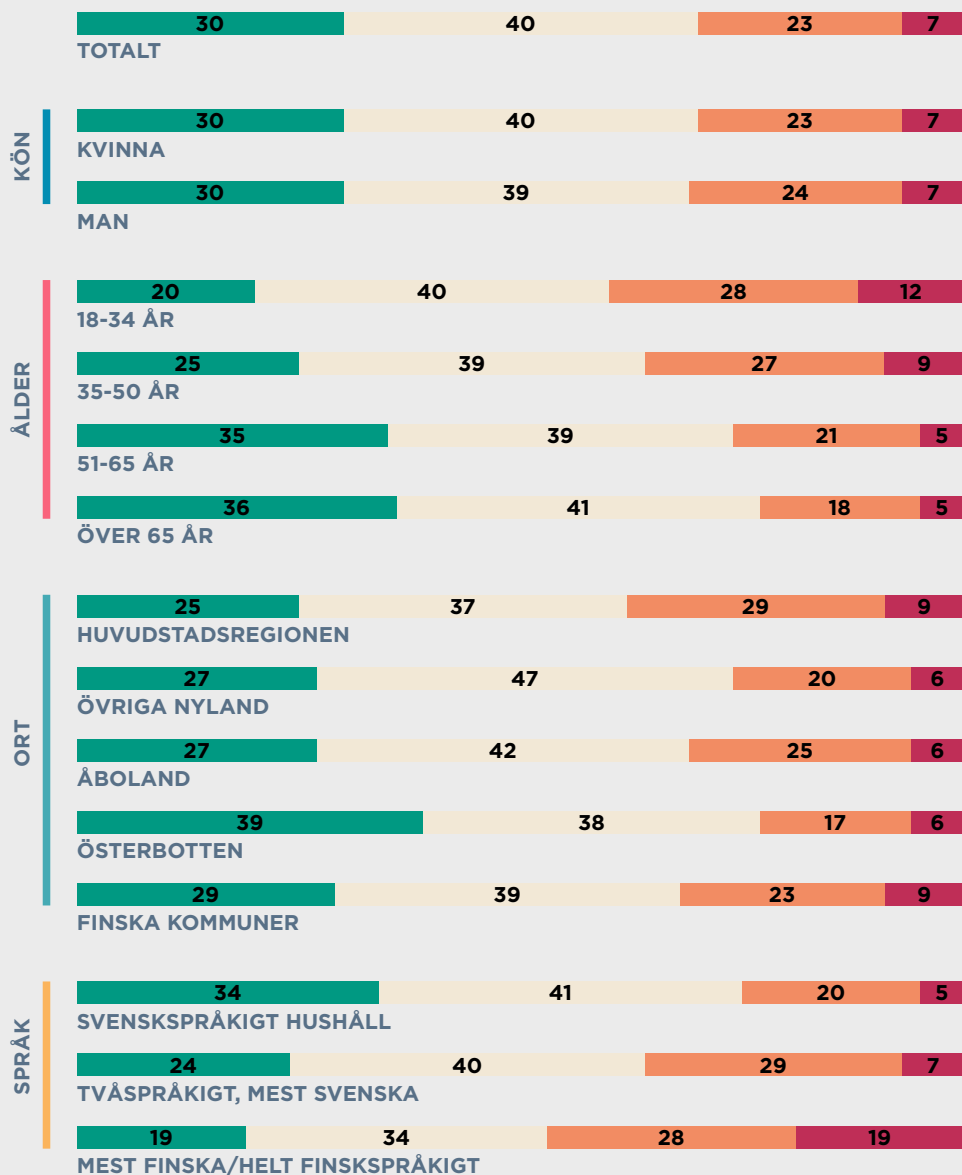
Kvinna, Åboland.

Jag närmar mig 60 och ger fullständigt blanka fan i vem som tycker vad om jag talar mitt modersmål.

Kvinna, Nyland

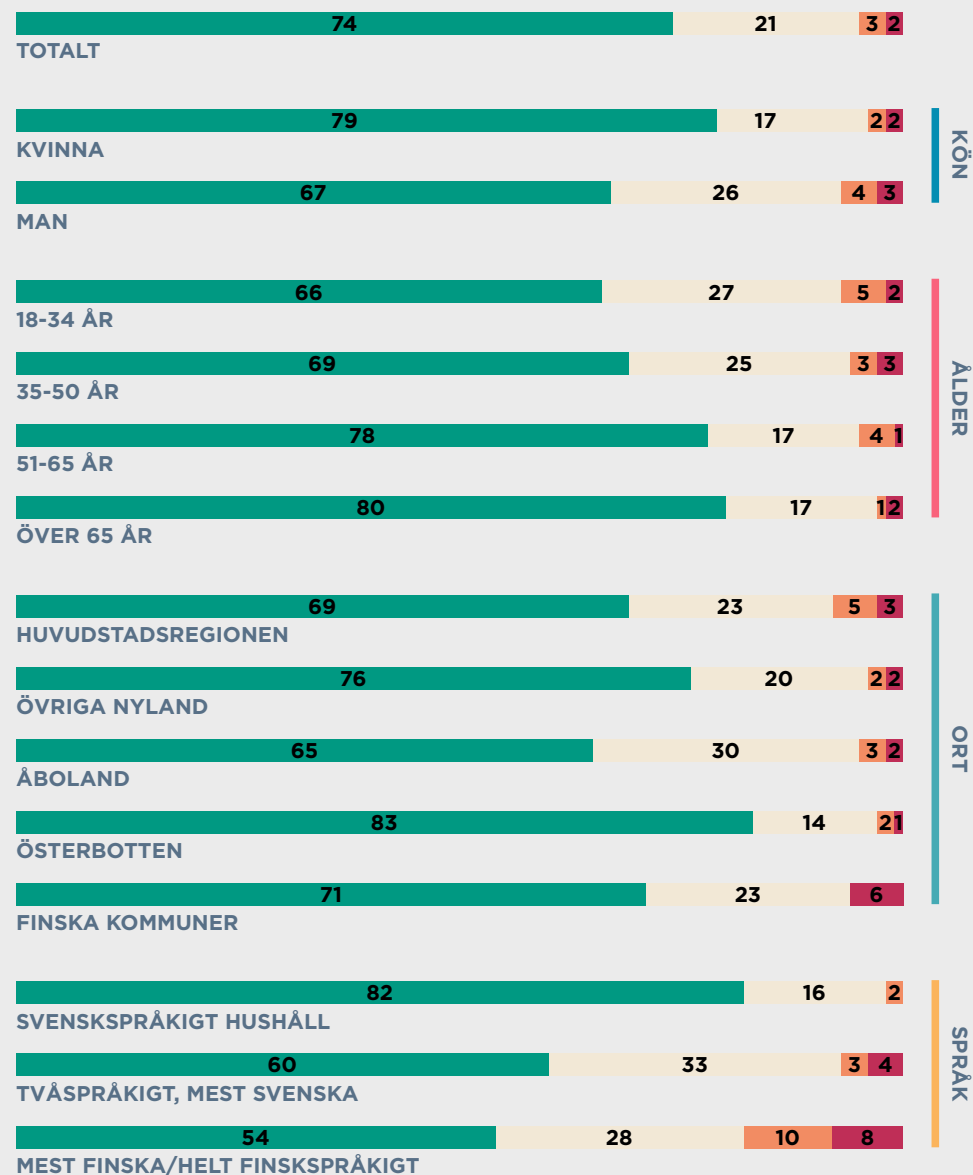
FIGUR 12.

Jag tar aktivt del i samhällsdiskussionen om svenskan.

FIGUR 13.

I politiska val röstar jag på kandidater som arbetar för det svenska språket.

Om man får tro svararna själva så deltar de aktivt i samhällsdiskussionen om svenskan. En klar majoritet säger sig vara aktiv. Samhällsdebatten i dag har olika fora och olika dimensioner. Resultatet skall därför inte övertolkas, även om denna aktivitet inte är synlig i traditionella medier, såsom i tidningars insändarspalter. Resultatet skall snarare tolkas så att många finlandssvenskar idag har en beredskap att försvara svenskan i olika sammanhang, där ett försvar är påkallat.

Språkets betydelse i politiska val bekräftar den bild vi redan fått av finlandssvenskarnas språkliga val. Språket är en viktig faktor i valbåset. Över 90 procent säger sig rösta på kandidater som arbetar för det svenska språket. För kvinnor är det något viktigare än för män.

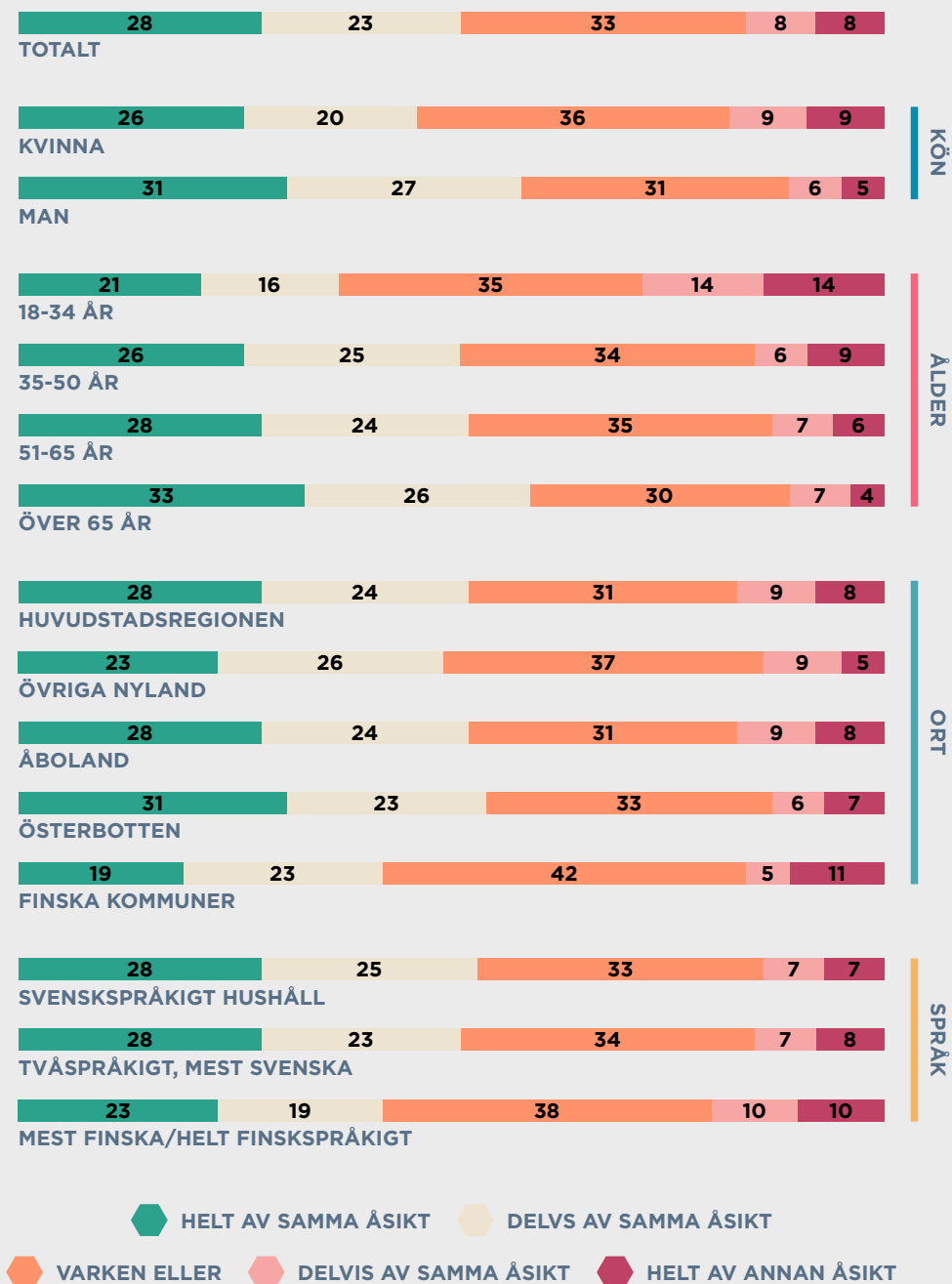
För de äldre (51+) är språket viktigare än för de yngre, men det är bara frågan om en gradskillnad. I mera svenskdominerade miljöer är svaret mera givet.

Det finns till och med påfallande många finlandssvenskar som anser att finlandssvenskar bör skaffa flera barn för att stärka det svenska i Finland. Risken med att övertolka svaren på en dylik fråga är överhängande. I en kontext där man valt att svara ”prosvenskt” ligger det nära till hands att löpa linan ut. En tolkning här kunde vara att man anser att det är till fördel att den finlandssvenska nativiteten garanterar en finlandssvensk tillväxt. Men det är gärna andra som får stå för denna! Det är betydligt fler äldre än yngre svarare som förespråkar höjd finlandssvensk nativitet.

Slutligen, på motfrågan, om finlandssvenskar borde lära sig finska, så att tvåspråkig (läs svenskspråkig) service inte skulle behövas, blir det ett rungande nej, även om 10 procent håller med i påståendet.

FIGUR 14.

Finlandssvenskar borde skaffa flera barn för att stärka det svenska i Finland.

5. UPPLEVD DISKRIMINERING

"Diskriminering" är förvisso ett starkt ord. Ingen borde diskrimineras på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, politisk övertygelse, facklig verksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person.

DISKRIMINERING ÄR FÖRBJUDEN oberoende av om den grundar sig på ett faktum eller ett antagande i fråga om personen själv eller någon annan.

I den finska lagen om diskriminering definieras inte direkt diskriminering, men man betonar rätten till likabehandling.

Enligt Sveriges diskrimineringslag innebär diskriminering att någon missgynnas eller kränks och att missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av sju diskrimineringsgrunder. Diskriminering kan vara direkt eller indirekt. Även bristande tillgänglighet, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktioner att diskriminera är former av diskriminering.

Diskriminering kan vara fysisk, men är oftast psykisk. Man kan förmoda att den verbala diskrimineringen via sociala medier tilltagit i omfattning, eftersom kanalerna blivit fler.

Diskussioner om näthat, #metoo, rasism, xenofobi, invandrarfientlighet och över huvud taget en öppnare - men samtidigt råare - samtalston har även bidragit till att tröskeln att diskriminera blivit lägre, men att toleransen gentemot olika former av diskriminering samtidigt också blivit lägre.

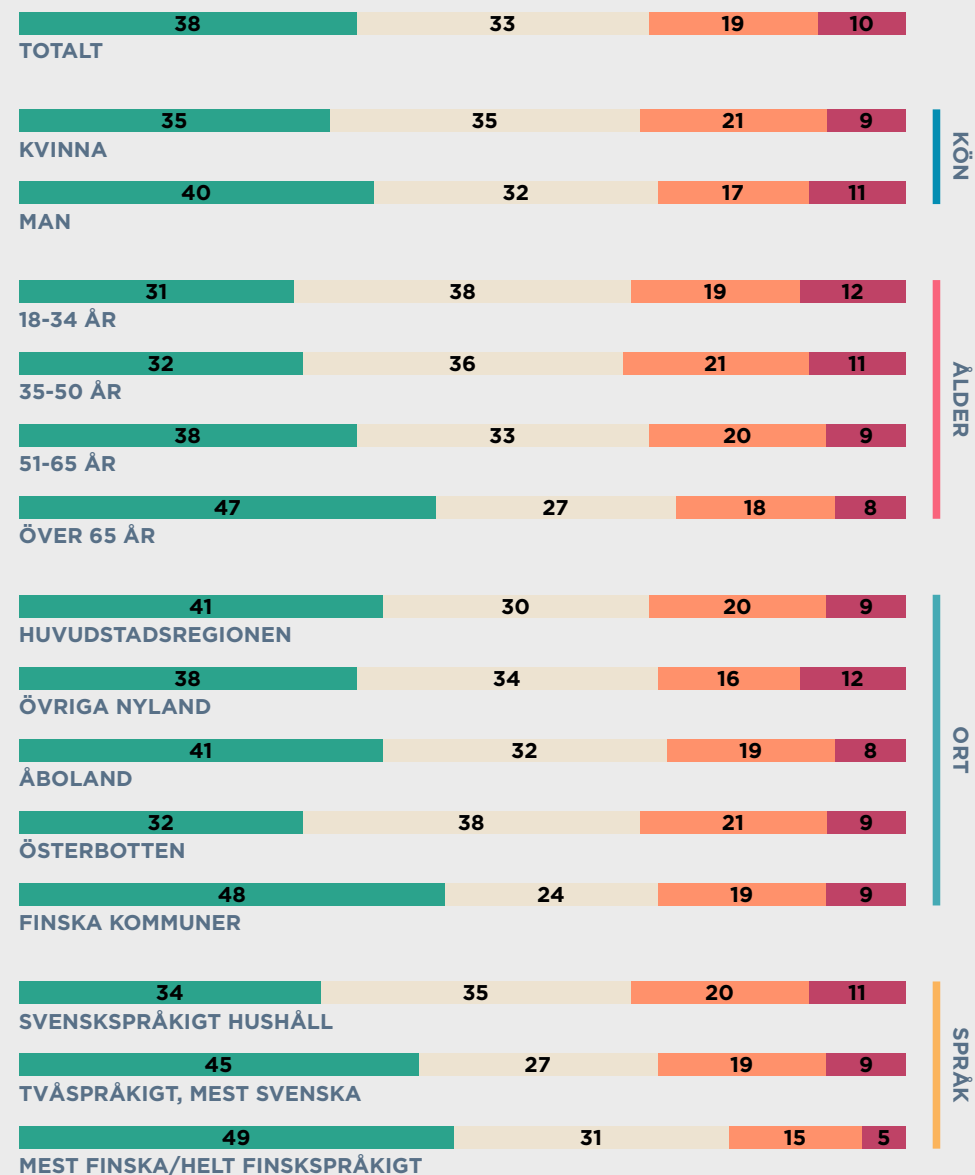
Att fråga finlandssvenskar som de blivit diskriminerade just som

svenskspråkiga i Finland har kanske tidigare varit långsökt. Att fråga om detta idag är dessvärre lika relevant som skrämmande.

I enkäten ställdes en allmän fråga huruvida man blivit utsatt för diskriminering eller påhopp i arbetslivet eller på fritiden på grund av modersmål. Man måste komma ihåg att detta var en fråga bland många andra kring språkklimat och svensk service, varför den upplevdes relevant. Lösryckt ur sitt sammanhang eller i en helt annan kontext hade förmodligen frågan upplevts som tämligen polariserande och djärv.

FIGUR 15.

Har du blivit utsatt för diskriminering/påhopp i arbetslivet eller på fritiden på grund av ditt modersmål?

NEJ JA, ENSTAKA GÅNGER JA, IBLAND JA, UPPREPADE GÅNGER

Att diskriminering eller påhopp av språkliga skäl förekommit och förekommer visade sig betydligt mera frekvent än man skulle ha förväntat sig. Bara 38 procent svarade direkt nej på frågan, medan 33 procent upplevt diskriminering eller påhopp någon enstaka gång, 19 procent ibland och 10 procent upprepade gånger.

Vad som förefaller klart är att man i mer svenska miljöer (Österbotten och i svenskspråkiga hushåll) oftare har upplevt diskriminering, kanske för att den egna (svenska) enspråkigheten mött en annan (finsk) enspråkighet. Hos tvåspråkiga finns givetvis en större möjlighet till flexibilitet i dessa sammanhang än hos enspråkiga.

Vidare kan man notera att kvinnor oftare upplevt språklig diskriminering än män, men samtidigt är andelen män som upplevt detta upprepade gånger högre än hos kvinnor. Om detta har att göra med att män i dylika enkäter i regel svarar mera polariserat än kvinnor förblir en spekulat.

Det som emellertid är mest frapperande är att yngre (om vi med yngre i detta sammanhang ser på ålderskategorin 18-50 år) har upplevt

diskriminering oftare än 51 år fyllda och i synnerhet 66 år fyllda. Man kunde ha antagit att äldre har ett längre tidsperspektiv och därmed också haft ett större tidsspänn att uppleva diskriminering än yngre.

Men även erfarenheter långt tillbaka i tiden kan man rekapitulera, som följande svarare:

” *Jag har fått på käften i en kö till korvkiosken... men det är 50 år sedan.*

Likväl minns han det, trots att detta borde vara preskriberat.

Att yngre finlandssvenskar i högre grad har upplevt diskriminering torde kunna förklaras med att kanalerna för diskriminering är fler idag, men samtidigt kommer man inte förbi förklaringen att påhopp tilltagit inte minst i det offentliga rummet, både i det fysiska och i det virtuella rummet.

I en öppen fråga ombads respondenterna att beskriva situationer där man blivit utsatt för diskriminering eller påhopp i arbetslivet eller på fritiden.

Denna fråga formligen öppnade en kork och det välldes ut erfarenheter och minnen, ibland längre tillbaka, ibland mer nyligen. Ibland längre pågående processer, ibland som tillfälliga tjuvnyp. Men miljöerna är relativt likadana.

Hur diskriminering bemöts och uppfattas är naturligtvis högst individuellt. Det som en del upplever som ett dåligt skämt kan andra inte tolerera. Hur som helst, av citaten som följer finns bara ett fåtal exempel, men dessa har tagits med för att visa bredden på olika upplevelser av diskriminering, dels på arbetsplatsen, dels under fritiden.

UPPLEVD DISKRIMINERING I ARBETSLIVET

Diskriminering är kanske ett starkt ord, men spydiga kommentarer på jobb inom det statliga.

Kvinna, Nyland

Har blivit nobbad pga modersmålet på jobb i Helsingfors, vilket aldrig hänt i Österbotten.

Kvinna, Nyland

I jobbet är jag den enda personen som måste försvara svenskan i Finland och överhuvudtaget diskutera ämnet, frustrerande att ta emot alla åsikter och feluppfattningar "bejar ni på Sverige i ishockey"? – "pappa betalar" etc.)

Kvinna, Nyland

Har blivit mobbad och diskriminerad på jobbet för att man inbillar sig att jag fötts med guldsked i hand, är rik som ett troll och har hela det finlandssvenska kontaktnätet till mitt förfogande. Inget av detta stämmer på mig. Hur ta kål på fördomar och avundsjuka?

Kvinna, Nyland

Uppsagd för att jag är finlandssvensk.

Man, Nyland

Kolleger som lämnar bordet när det talas svenska.

Kvinna, Nyland

Åsidosatt när sökt anställning.

Kvinna, Birkaland

Jag jobbar i kundservice och får flera gånger i veckan höra kommentarer om att finska inte är mitt modersmål, blir rättad av kunder och det har frågats om det finns någon som kan tala finska.

Kvinna, Åboland

När chefen tycker att svenskan är ett fult språk (ruma kieli), när kolleger reagerar på det genom att utesluta den som är svenskspråkig.

Kvinna, Åboland

Oförstånd för språkets betydelse i kyrkliga sammanhang.

Man, Åboland

På en i huvudsak finskspråkig arbetsplats fick man höra "Suomessa puhutaan suomea" och att "ärsyttävää, että puhuvat ruotsia vaikka osaavat suomea".

Man, Åboland

Påpekande; på denna arbetsplats talar vi enbart finska och engelska!

Man, Österbotten

Arbetar på sjukhus och finska patienter ger gliringar ibland angående mitt modersmål, trots att jag pratar en bra finska.

Kvinna, Österbotten

Fick inte prata mitt modersmål i telefon med förmannen.

Man, Österbotten

Sämre avancemangsmöjligheter pga modersmålet.

Man, Österbotten

Till denna fråga hör även följdfrågan om det finns situationer, där man undviker att tala svenska. Hälften av alla svarare i alla tre regioner (Nyland, Åboland och Österbotten) har en mer eller mindre uttalad strategi, eller vana, att undvika att provocera omgivningen genom att inte tala svenska. (Förmodligen är de fler än så, andelen som inte svarat på frågan har tagits med i denna tabell, och även om man kan anta att majoriteten inte kunnat svara på frågan, eller ansett den vara irrelevant för dem. Givetvis finns det svarare som av andra anledningar inte svarar på öppna frågor, t.ex. av tidsbrist).

De flesta som undviker att tala svenska gör så i det offentliga rummet (på gatan, på torget, i taxikön, på krogen, i bussar och tåg). Detta sker oftast under sena kvällar och då det finns ett flertal alkoholpåverkade personer runtomkring.

En del undgår påhopp, eftersom de som tvåspråkiga alltid talar finska med främlingar i eget land. En stor del av österbottningarna säger att de byter till denna strategi då de besöker finska orter, eller speciellt Helsingfors och/eller Åbo. Men en viss försiktighet uppvisar även en del österbottningar i Vasa och Karleby.

TABELL 1.

Situationer där man **undviker** att tala svenska, enligt region.*

PLATS	NYLAND	ÅBOLAND	ÖSTERBOTTEN
Överallt	3	2	-
I "offentliga rum", på gatan...	20	27	10
I affärer	5	5	2
På restauranger, krogar	1	5	3
I bussar, tåg, taxi	8	6	1
112, polis, sjukhus	3	2	1
Bara på finska orter	-	-	24
Tvåspråkig, i regel finska	14	14	8
Nej, talar alltid svenska	19	20	19
Ej svar	27	19	32
	100	100	100

*Kodning av öppna svar.

UPPLEVDA TRAKASSERIER UNDER FRITIDEN

Polisen hotade med högre böter för att jag talade svenska.

Kvinna, Nyland

Jag har blivit härmad för att jag har svensk accent. Man har bett mig begå självmord när jag inte förstår all finska.

Kvinna, Nyland

Hurrittelu.

Man, Nyland

Ofta i nattlivet, då människor är berusade.

Kvinna, Nyland

På allmänna platser tänker man två gånger innan man talar svenska.

Kvinna, Nyland

Speciellt kvällstid märker man att språket väcker starka känslor.

Man, Nyland

På Borgbacken när jag klagade på bemötandet av mitt barn sade man att vi var en besvärlig finlandssvensk familj.

Kvinna, Nyland

Står på gatan och talar med tidigare kamrat. Förbigående två välklädda ca 35-åriga män spottar på gatan mellan oss.

Man, Åboland

Det gäller att vara "street smart" för att inte bli trakasserad på gatan.

Man, Åboland

Folk har skrikigt glåpord åt mig på gatan och betett sig hotfullt då de hört mig prata svenska.

Kvinna, Åboland

I trafiksituationer, affärer, restauranger – i princip i olika servicesituationer.

Man, Åboland

Inte direkt diskriminering, men många har så otroligt dålig attityd mot svenskspråkiga och jag är less på det.

Man, Åboland

Upprepade gånger blivit kallad hurri och tillsagd att flytta tillbaka till Sverige.

Man, Åboland

Ett raljerande och nedlåtande mottagande av mina kommentarer, detta sker dock främst inom sociala medier numera.

Kvinna, Österbotten

Blev attackerade på gatan av unga kvinnor, som hörde att vi talade svenska, så de trodde att vi var turister från Sverige. Är det så vi skall behandla turister???

Kvinna, Österbotten

Jag har fått tillsägelse i en kassakö av en äldre tant för att jag pratade svenska med mitt barn.

Kvinna, Österbotten

Hotfulla situationer kvällstid i Vasa.

Man, Österbotten

Någon gång fått höra "vitun hurri" och dylikt, främst sent på natten – men för det mesta är folk nog trevliga!

Man, Österbotten

Suomessa pubutaan suomea – spydiga kommentarer. Eikö opetus mene perille? Attityden mot oss är att vi tror oss vara bättre folk.

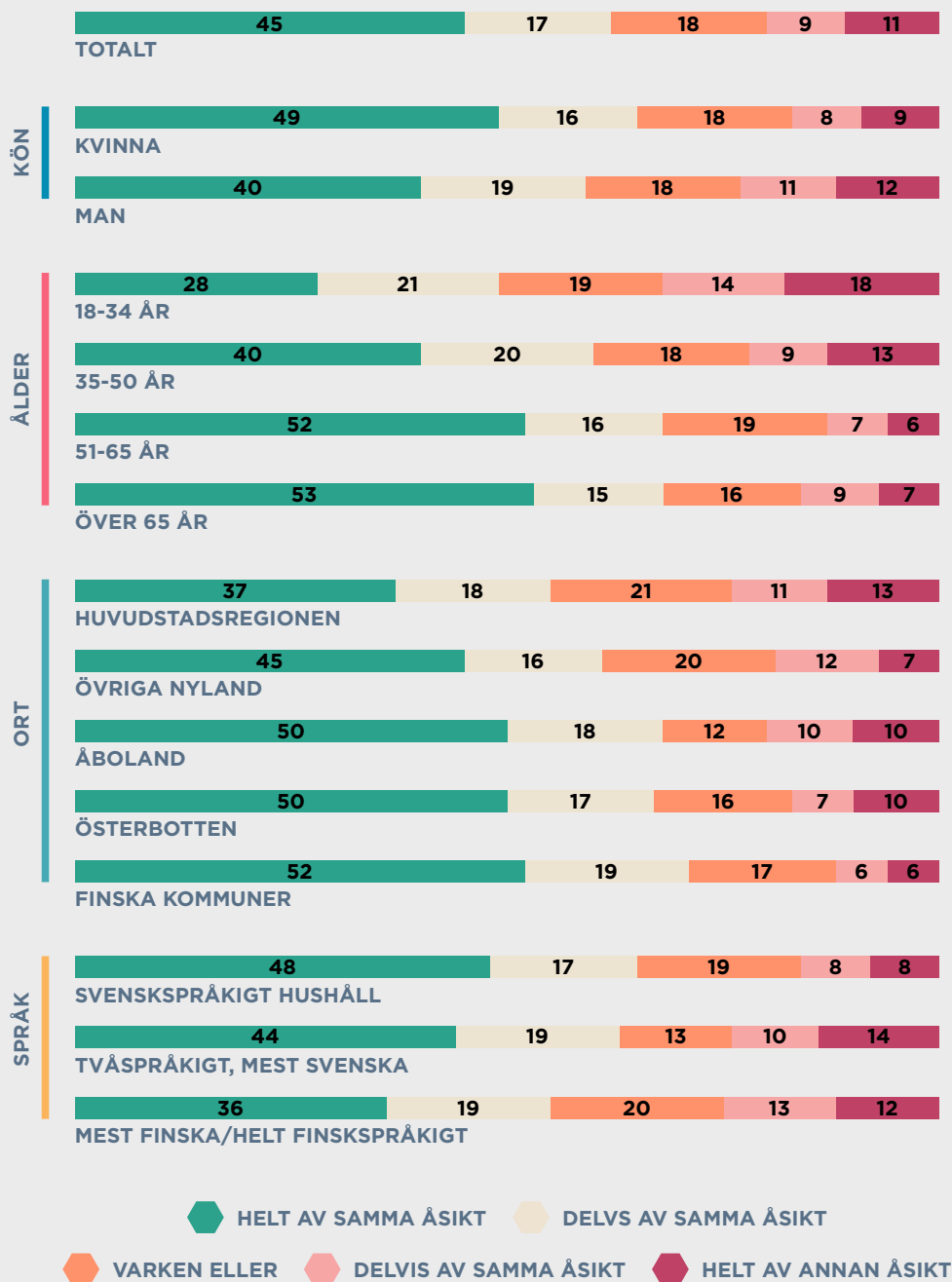
Kvinna, Österbotten

Det handlar ofta om "skämtsamma" stereotyper, som inte är trevliga

Kvinna, Nyland

FIGUR 16.

Jag upplever det förolämnande att finlandssvenskarna kallas "bättre folk".

"SVENSKATALANDE BÄTTRE FOLK"?

AV DE STEREOTYPIER, epitet och fördomar finlandssvenskar ofta får höra finns det många exempel på i svararnas egna erfarenheter. Uttryck som "pappa betalar", "Suomessa puhutaan suomea", "svenskatalande bättre folk" och "hurri" används ibland kanske i skämtsam ton och slentrianmässigt, men är inte mindre sårande för mottagaren.

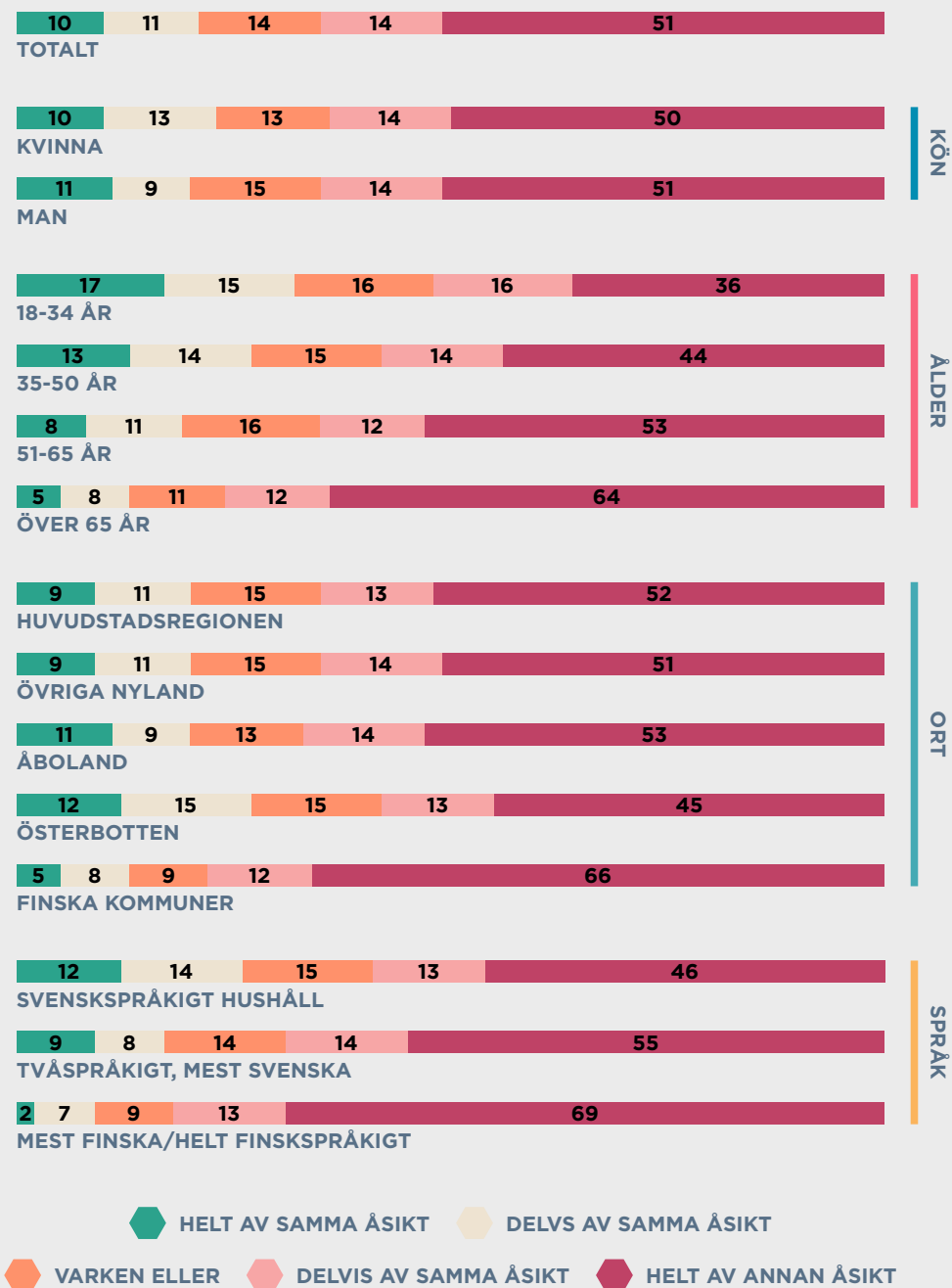
Som ett direkt påstående att ta ställning till i enkätens attitydbatteri fanns även följande: Jag upplever det föroläpnande att finlandssvenskarna kallas "bättre folk".

Att man känner till uttrycket visar graden av svar, så gott som alla svarare hade spontant en åsikt om detta. Både i svenska och finska närmiljöer upplever man detta som föroläpnande. Äldre reagerar mera negativt på klyschan än yngre svarare, liksom kvinnor i högre utsträckning än män.

FIGUR 17.

Jag har övervägt att flytta från Finland på grund av språkklimatet.

EMIGRATION PÅ GRUND AV SPRÅKKLIMATET?

EMIGRATIONSBERÄGNET BLAND FINLANDSSVENSKAR har sedan slutet av 1800-talet varit betydligt större än bland finskspråkiga. Tröskeln att emigrera till USA och Kanada samt under efterkrigstiden till Sverige har periodvis varit låg i Svenskfinland. Under de senaste åren har emigrationen till Sverige speciellt bland välutbildade, unga nylänningar tagit fart.

Bland "push"-faktorerna har ofta språkklimatet nämnts, vid sidan om recession och bristande tillgång till lämpliga jobb. Att språkklimatet skulle vara en avgörande faktor att emigrera är föga troligt. Men att egna bristande kunskaper i finska kan skapa osäkerhet och indirekt rädsla för obehag eller diskriminering på den finska arbetsmarknaden kan vara en viktig faktor när ett flyttbeslut görs.

Att kring 20 procent av svararna någon gång har övervägt att flytta från Finland på grund av språkklimatet är dock anmärkningsvärt, även om planerna kanske inte någonsin konkretiserats. Att det är speciellt de unga, som är på väg in i eller som redan etablerat sig på arbetsmarknaden, som har denna flyttningsoption i bagaget, är iögonfallande. Att även valet av bostadsort påverkas av ett försämrat språkklimat kan man alltså inte helt blunda för. Lever man dessutom i en svensk miljö, i ett svenskt hushåll är benägenheten speciellt tydlig.

Det förefaller logiskt att anta att de som annars också varit beredda och någon gång tänkt flytta utomlands valt alternativet, som en bidragande orsak till en eventuell flyttning, även om detta alternativ inte setts som det tyngst vägande.

6. ENSPRÅKIGA ELLER TVÅSPRÅKIGA SKOLOR?

Under de senaste åren har för- och nackdelar med tvåspråkiga skolor diskuterats flitigt i finlandssvenska medier, inklusive sociala medier. På seminarier och konferenser har tvåspråkiga skolor ventilerats ur olika perspektiv.

SVAREN PÅ FRÅGAN om tvåspråkiga skolor speglar mycket åskådligt hur komplicerad frågan är och hur argumenten bryts mot varandra beroende på den språkliga miljö man lever i eller tänker på.

En majoritet är för skilda skolor. Sannolikheten att man förespråkar det ökar om man är man, äldre, bor i huvudstadsregionen och lever i ett enspråkigt svenskt hushåll.

Yngre, kvinnor, österbottningar och de som lever i två- och finskdominerade hushåll förespråkar oftare tvåspråkiga skolor.

En viktig fråga är dock: Vad avses med en tvåspråkig skola? Är det en skolbyggnad för svensk- och finskspråkiga, är det en skola med tvåspråkiga klasser eller partiell tvåspråkig undervisning, eller är det skolhus med språkbad för vardera språkgruppen? Eller finns det andra modeller? Att det finns en utbredd förvirring är uppenbart. Kring 13 procent vill inte, förmodligen av denna anledning, ta ställning till frågan.

”TVÅSPRÅKIG SKOLA” ?!

Vad är en tvåspråkig skola? Termen bör inte användas utan förklaring – bör beaktas i resultaten! Egentligen en ”farlig fråga”.

Man, Österbotten

För det första måste begreppet ”tvåspråkig skola” definieras entydigt. För det andra vet jag som pensionerad lärare att en skola där majoritetsspråket finska talas, blir mindre svenskt efter hand.

Kvinna, Åboland

Frågan fel ställd. Det finns ju orter som är enspråkiga och inte kan få elever med det andra modersmålet. Tvåspråkiga skolor kan vara bra, men inte överallt.

Kvinna, Nyland

Begreppet ”tvåspråkig skola” alltför flummigt!

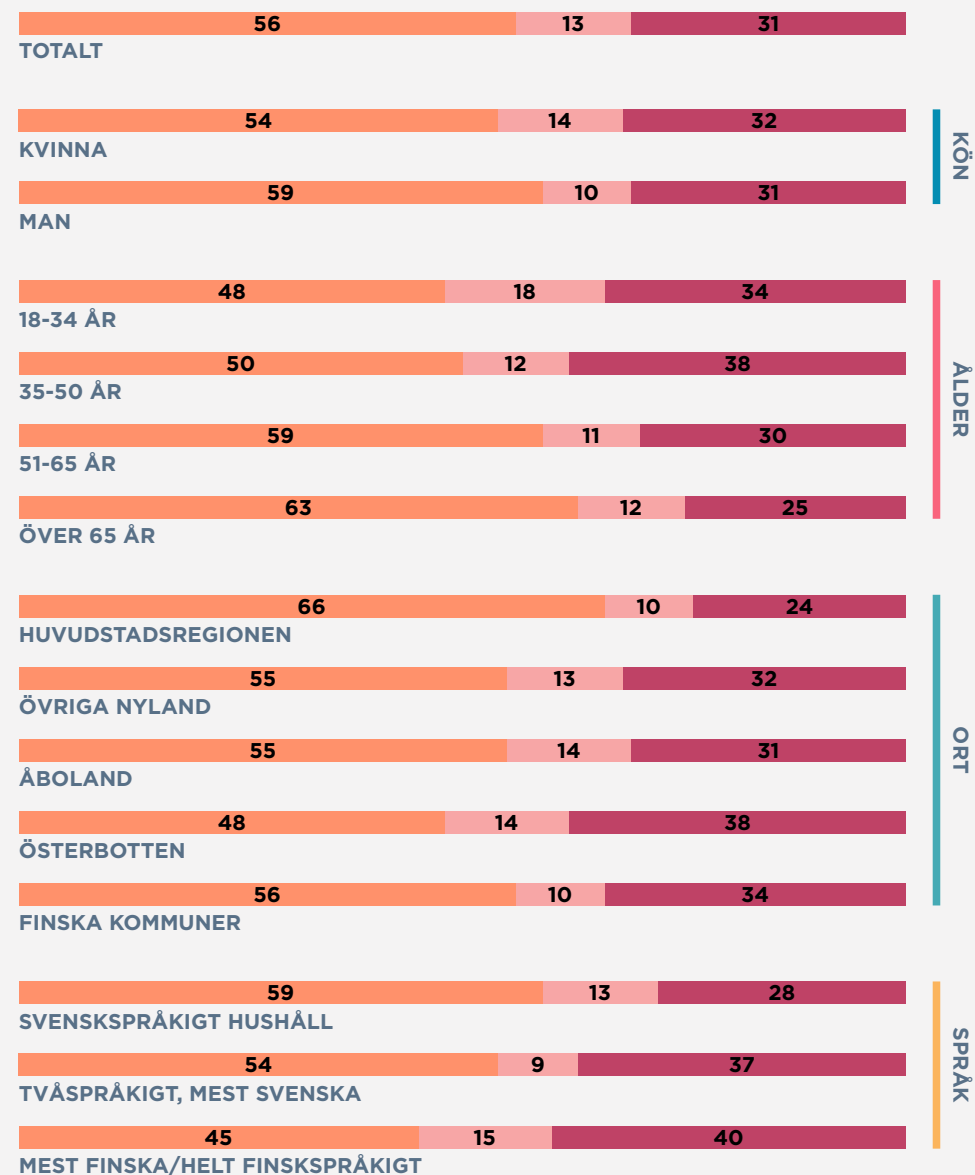
Kvinna, Nyland

Gemensamt för dem som förespråkar skilda skolor är rädslan för förfinskning och att det starkare språket (finskan) på sikt tar över. Många hänvisar till den s.k. taxellska paradoxen, att tvåspråkighet på sikt leder till enspråkighet.

I finskdominerade miljöer upplever man att svenskan ofta är marginaliserad och i en tvåspråkig skola skulle denna tendens bara förstärkas. Man lyfter också fram det faktum att redan tvåspråkiga barn tenderar att kommunicera på finska. Den svenska skolans uppgift är att stärka svenska språket i dylika miljöer och att ge en grund för en stabil finlandssvensk identitet.

FIGUR 18.

Vilket av följande alternativ tycker du är ett bättre sätt att organisera grundskoleutbildningen i Finland?

Några lyfter fram att tvåspråkiga skolor helt enkelt är ett sätt att spara. Många som är negativa till tvåspråkiga skolor efterlyser bättre och naturligare gränsöverskridande samarbete mellan svenska och finska skolor.

SKILDA SKOLOR (56 PROCENT)

Det är alltid majoriteten som vinner.

Kvinna, Åboland

I tvåspråkiga miljöer tar svenskan över.

Man, Åboland

Varför skulle man slopa den nuvarande modellen. Blandar man finska och svenska under samma tak förorsakar detta en försämrad svenska då de flesta väljer att tala finska. Tvåspråkiga skolor ger finska skolor. Taxellska paradoxen.

Man, Åboland

Som mamma till tvåspråkiga barn anser jag att man ska kunna båda språken separat från varandra, annars blir det ett blandspråk.

Kvinna, Österbotten

Skilda skolor för finskspråkiga o svenskspråkiga, men fysiskt i samma byggnad.

Kvinna, Österbotten

Finskan vinner i allmän samvaro.

Kvinna, Norra Karelen

Annars försvinner svenskan.

Kvinna, Nyland

Det blir sekakieli med tvåspråkiga skolor.

Man, Nyland

Bäst skulle nog vara en kombination av de båda alternativen.

Man, Nyland

Det är mycket viktigt att åtminstone ett språk är starkt, att man får en språkkänsla. Många svenskspråkiga har en svag språkkänsla.

Kvinna, Nyland

I huvudstadsregionen måste man värna om svenskan, finska börs överallt.

Kvinna, Nyland

Jobbar på svenskt dagis, märker redan nu hur mycket finska barnen talar sinsemellan, då familjerna till 90 procent är tvåspråkiga. I en tvåspråkig skola skulle svenskan helt drunkna och till sist suddas ut fullständigt.

Kvinna, Nyland

Om en talar finska, talar alla finska.

Kvinna, Nyland

Svenskan position skulle ytterligare försvagas.

Man, Nyland

Det fungerar ju så bra som det är!

Man, Satakunta

Tvåspråkiga skolor ett annat ord för nedskärningar.

Man, Österbotten

I en tvåspråkig skola kommer finska att dominera om inte språkgrupperna lika stora.

Man, Österbotten

Taxells syndrom säger allt.

Man, Österbotten

Taxellska paradoxen.

Man, Åboland

De som förespråkar gemensamma skolor ser den nuvarande indelningen i svenska och finska sfärer som olycklig. Språkklimatet skulle förbättras från grunden om barn lärde sig grannens språk och lärde sig samarbeta i stället för att leva i skilda världar, även i lokalsamhället.

Många lyfter även fram naturlig språkinlärning som en eftersträvsvärd inlärningsmetod. I stället för att plugga grammatik kunde man på ett naturligt sätt lära sig varandras språk. Detta argument förekommer inte minst hos enspråkiga, eller de som vuxit upp enspråkigt och haft stora problem med att lära sig finska, inte minst i enspråkiga miljöer, eller tvåspråkiga miljöer där svenskan är så stark att man kan leva i en enspråkig bubbla.

En del svarare anser dock att det finns faror med tvåspråkiga skolor i miljöer där svenskspråkiga utgör en liten minoritet. Om däremot svenskan är stark förespråkar man gemensamma tvåspråkiga skolor.

GEMENSAMMA SKOLOR (31 PROCENT)

Tvåspråkigheten skulle bli en naturlig del i vårt samhälle i stället för att finnarna batar svenskarna.

Kvinna, Åboland

Tvåspråkiga familjer blir fler och fler.

Kvinna, Kymmenedalen

Utmaningen är att enspråkiga barn behöver tvåspråkiga skolor, medan tvåspråkiga barn behöver enspråkiga skolor. Lös den ekvationen!

Man, Nyland

Det finns många finskspråkiga som vill att barnen lär sig svenska, men nekas inträde till svenska skolor.

Kvinna, Nyland

Tycker det är viktigt att de finsktalande barnen hör svenska.

Kvinna, Åboland

Då skulle man börja umgås över gränserna.

Kvinna, Åboland

Förbättrar integrationen mellan finsk- och svenskspråkiga.

Kvinna, Nyland

Jag har själv gått i tvåspråkig skola och där fanns inga språkproblem.

Man, Nyland

Lär sig leva i tvåspråkigt land, förstå varandra bättre.

Kvinna, Nyland

Om det går med två språk i Sibbo, går det banne mig också i det övriga Finland.

Man, Nyland

Tvåspråkiga skolor vore välkommet där svenskan är i majoritet, som i Raseborg och Jakobstad, inte i Helsingfors och Åbo.

Man, Nyland

Finska språket är ett språk man lär sig bäst genom att tala och höra. När jag växte upp lärde jag mig bara grammatik.

Man, Österbotten

Naturlig exponering för språk i ung ålder är det överlägset bästa sättet att lära sig språk och skapa förståelse för andra språkgrupper.

Man, Österbotten.

River barriärer och murar, i Vasa är språkgränsen starkare än betong.

Man, Österbotten.

Taxellska paradoxen är enligt mig felaktig, rentav skadlig. Jag själv sedan barnsben rört mig i tvåspråkiga kretsar och aldrig haft annat än berikande erfarenheter.

Man, Österbotten

VET INTE (13 PROCENT)

Idén med tvåspråkiga skolor är bra för att göra tvåspråkigheten naturlig, men det får inte ske på bekostnad av svenskan.

Kvinna, Åboland

Det beror helt och hållet på var i Finland man bor.

Kvinna, Österbotten

Jag har hört åsikter både för och emot tvåspråkiga skolor, men har ingen definitiv åsikt om saken.

Man, Åboland.

Inte sakkunnig i frågan och dessutom 81 år så saken inte aktuell för mig.

Kvinna, Nyland

Jag växte upp på en ort där skolorna var åtskilda. Samarbete behövs, men i viss mån har kritikerna rätt om att svenskan skulle marginaliseras i skolmiljön.

Man, Nyland

Båda behövs, beror också på språkklimatet på orten.

Man, Österbotten

Frågan var tämligen tendentiös, eftersom man inte gjorde någon klar definition av tvåspråkig skola. Det gavs inte heller möjligheter att anpassa modellerna till olika språkliga miljöer. Alternativet ”tvåspråkiga skolor för alla elever” kan uppfattas som ett nationellt program, men kan likväl uppfattas som en modell endast i (genuint) tvåspråkiga miljöer.

Diskussionen lär fortsätta.

7. KONKLUSION: TIO SLUTSATSER

Slutligen en sammanfattning av resultaten. Uttrycket "som man ropar får man svar" är kanske relevant i sammanhanget. Frågar man om språkklimat och språklig diskriminering får man givetvis svar som tangerar och till och med förstärker frågornas relevans. Trots denna tendens till polarisering i dylika utfrågningar är resultatet i denna mätning inte bara baserat på tillfälliga känslouttryck, utan baserar sig tydligt på personliga erfarenheter. Resultaten fördjupar och förstärker resultat som framkommit i tidigare, liknande mätningar.

1. Finlandssvenskarna upplever en **kollektiv sorg och besvikelse** över ett dåligt eller försämrat språkklimat. Allt mer sällan kan man ta för givet att svensk service ges eller att det finns beredskap och förståelse för de svenskspråkigas behov.
2. Men alla har ändå inte helt resignerat, även om man förefaller att **överskatta sitt eget agerande** och sin egen aktivitet för att bevara svenska språkets ställning.
3. Många ser försämringarna och domänförlusterna som en följd av politiska beslut. Inte minst **regeringen Sipilä ses som en avvecklare av svenska strukturer**.
4. **Trakasserier eller diskriminering** kopplas oftast till **sena kvällar** i tätorter, (Helsingforsregionen, Åbo, Vasa, Karleby) i taxiköer, krogar och i kollektivtrafiken, mera sällan i vardagslivet.
5. Många har dock **upplevt oförståelse och problem på arbetsplatsen**, kunder/klienter som klagat på svensk accent, tvåspråkig betjäning och oförståelse bland arbetskamrater

och chefer. Ofta får man tackla negativa attityder och fördomar (*Suomessa pubutaan suomea, pappa betalar, hurrittelu, etc.*)

6. **I Österbotten klarar man sig relativt väl** med svenskan, även om man i Karleby och Vasa "på gatan" inte alltid möts av den bästa förståelsen. I Österbotten undviker man sällan att tala svenska. Annat är det i huvudstadsregionen och i Åbo. Österbottningarna får fortfarande bäst svensk service, **men är mera pessimistiska än andra**. Här upplevs hotande förändringar, kopplat till alljouren vid Vasa centralsjukhus och strukturreformer.

7. Inom sektorer där man har svenska enheter fungerar servicen bäst; **dagvård, skola och yrkesutbildning**, sektorer där även språket utgör en del av kulturen och inte bara är kommunikation.

8. **Synen på tvåspråkiga skolor delar finlandssvenskarna**, även om en majoritet föredrar det nuvarande systemet med enspråkiga skolor. Vad man avser med tvåspråkiga skolor varierar dock, varför man ofta talar förbi varandra. Ett citat sammanfattar konstellationerna: *Utmaningen är att enspråkiga barn behöver tvåspråkiga skolor, medan tvåspråkiga barn behöver enspråkiga skolor.*

9. **Sjuk- och hälsovården är och förblir den viktigaste sektorn där man både vill förstå och bli förstörd på sitt modersmål!** Att just en reform inom denna sektor slår sönder fungerande strukturer eller inte skapar förutsättningar för en fungerande tvåspråkighet oroar.

10. De svenskspråkiga strukturerna är sårbara och den svenskspråkiga servicen hänger ofta på ett fåtal tjänstemän. Ett flertal intervjuade berättar om egna erfarenheter som brobyggare mellan språkgrupperna. **Denna tvåspråkiga servicepersonal (exemplet Gunilla) borde ses som resurspersoner och belönas för detta.**

ANNE SUOMINEN:

”VARGEN KOMMER - MEN INTE RIKTIGT ÄN!”

”Nu borde alla som ser den omfattande jouten i Vasa som viktig rösta på partier som prioriterar den.” Så säger riksdagsledamoten Veronica Rehn-Kivi (SFP) i en intervju strax efter att vårdreformen och regeringen Sipilä kollapsat och medborgarinitiativet för Vasa centralsjukhus lyfts upp på agendan igen. Så är det. Men det behövs mer än ett jourbeslut för att mota den pessimism som breder ut sig i Agendas enkät.

DÅ SOCIOLOGEN KJELL Herberts ska utse sin alla tiders finlandssvensk så stannar han för Tove Jansson. Det här sker på Finlands svenska unga socialdemokraters sits om hoten mot svenskan i december 2017. Tove Jansson har nämligen skapat oss en bild av oss själva via Mumin: *”Muminfamiljen lever på sin ö och Muminpappan går och väntar på den stora katastrofen, vilket är väldigt finlandssvenskt, att gå och vänta på en katastrof som aldrig kommer.”*

Saldot från de fyra år som gått är att katastrofen inte kom nu heller, tack till statsminister Juha Sipilä själv som sabbade både vårdreformen och sin egen regering. Men domedagsstämningar har nog piskats upp under vägen och i kombination med de faktiska regeringsbesluten är det inte så underligt att modlösheten är stor.

”VI TALAR OM LIV OCH DÖD”

DET HAR FÖRVISSO varit tuffa år. Med SFP utanför regeringen har bevakningen av de svenskspråkigas särbehov minskat i lagberedningen. Det har varit hart när omöjligt att påverka beslut som rör svenskan i ett tidigt skede då också Socialdemokraterna, Vänsterförbundet, Kristdemokraterna och De gröna, alla med traditionell förankring i Svenskfinland, har varit i opposition.

De första tecknen på vad som komma skall sågs redan hösten 2015, då det körde ihop sig i regeringen om den stora social- och hälsovårdsreformen. I nattliga krisförhandlingar, där Centern får sina 18 landskap och Samlingspartiet sin valfrihet med försnabbad tidtabell, slås också det framtida antalet sjukhus med omfattande jour fast. De blir tolv och då namnen spikas finns tvåspråkiga Vasa inte med. Jouten i Österbotten går till enspråkigt finska Seinäjoki.

Striden om VCS blir snabbt en symbol för regeringens inställning i frågor som rör det svenska och det ligger dramatik i luften då jourförslaget når plenisalen. *”Vi talar om liv och död”*, förklarar SDP:s Maarit Feldt-Ranta när avgörandet närmar sig hösten 2016. Mats Nylunds (SFP) fråga *”hur täcks ni regeringen, hur täcks ni, jo ni täcks”* blir en viral hit. De grönas Ville Niinistö är övertygad om att Paavo Lipponen hade blåst av spelet för att kolla de språkliga rättigheterna än en gång om han hade varit statsminister.

”
Hur täcks ni?
Och jo, ni täcks!

Mats Nylund

AGENDA
TANKESMEDJAN – RIIPUTUKAUTOMO

Skärmdump från Tankesmedjan Agendas video, december 2016.

RINNE GER SITT LÖFTE

OCKSÅ GRUNDLAGSUTSKOTTET är enhälligt då det uttalar sin åsikt: Med tanke på de språkliga rättigheterna vore det bäst att ge både Vasa och Seinäjoki omfattande jour.

Men VCS förlorar kampen. SDP-ordföranden Antti Rinne lovar att beslutet ändras om han är med i nästa regering.

Då president Sauli Niinistö stadfäster sjukhusbeslutet gör han ett sällsynt uttalande till protokollet. Han säger att jourtjänster kan överföras till Seinäjoki bara om de språkliga rättigheterna tillgodoses också i praktiken. Ett medborgarinitiativ för att få upp frågan i riksdagen på nytt samlar 67 000 underskrifter på nolltid. Det begravs i social- och hälsovårdsutskottet för behandling senare i samband med social- och hälsovårdsreformen.

BORGÅ, RASEBORG OCH KARLEBY FÖRSVINNAR

SAMTIDIGT GÅR TINGSRÄTTSREFORMEN vidare i riksdagens utskott. I förslaget ska 27 tingsrätter bli 20 och tre av landets åtta tvåspråkiga tingsrätter försvinner. Tanken är att spara men stora enheter ska också ge bättre service.

Språkkonsekvensbedömningen av förslaget får hård kritik och nedläggningen av tingsrätterna i Borgå, Raseborg och Karleby befaras tunna ut rättsservicen på svenska på sikt. Men ingenting förändras under riksdagsbehandlingen.

Då riksdagen godkänner reformen slår den ändå fast att nästa regering ska göra en språklig konsekvensbedömning senast 2022.

DEMOKRATIUNDERSKOTTET ÖKAR

JÄMSIDES MED KAMPEN för Vasa centralsjukhus och nedbantningen av tingsrättsnätet avancerar också vård- och landskapsreformen. Gamla strukturer ska monteras ned och ersättas av andra och då organisationerna blir större minskar de svenskspråkigas proportionella andel. Det betyder att också inflytandet över vården på svenska minskar.

Men istället för att kompensera det hotande demokratiunderskottet på något sätt går regeringen in för att tvärtom nedgradera de gamla minoritetsorganen, de tvåspråkiga sjukhusdistriktens minoritets-språksnämnder. De nya ”påverkansorganen” för tvåspråkiga områden saknar officiell status och har därmed ingen makt.

Grundlagsutskottet protesterar men förslaget att göra organen till lagstadgade nämnder hörsammas inte. Även andra bitar av reformen ger problem för servicen på svenska.

OFÖRSTÅENDE STATSMINISTER

UNDER SIPILÄREGERINGEN DRABBAS också Svenska Finlands folkting av njugga anslagsbeslut och landskapet Åland får känningar av ett nytt klimat då Sannfinländarna tillåts ange tonen i mångt som har med svenskan att göra. Det är bara det av sannfinländarna omhuldade experimentet med frivillig svenska i de finska skolorna som får back. Orsaken är att inga skolor vill delta.

Statsminister Juha Sipilä förstår ändå inte den tilltagande oron i Svenskfinland. I en intervju för pamfletten ”Regeringen Sipilä och svenskan” (Tankesmedjan Agenda 2017) ser han kampen för jouten i Vasa som en överreaktion som har att göra med att svenskan har gått tillbaka redan länge. Stämningarna bland finlandssvenskarna har enligt honom inget att göra med regeringsbeslut och språk utan med att SFP har lämnats utanför regeringen.

Referensgruppen som Kommunförbundet och Folktinget grundade 2015 för att bevaka svenskan i vårdreformen vittnar samtidigt om att det är så gott som omöjligt att få förståelse för de svenska behoven. ”*Vi försökte verkligen få regeringen att lyssna på oss. Vi tyckte att vi fick med oss tjänstemännen, men vi kom ingen vart med politikerna. Vi skrev förslag på nya paragrafer, men ingenting av det vi gjorde dög för regeringen*” säger gruppens ordförande Ulla-Maj Wideroos (SFP) på Kommuntorget.fi efter att vårdreformen kollapsat.

BREDDEN BAKOM VASA BÅDAR GOTT

VARGEN SOM NAFSAT i byxbenen i fyra år har förstås inte försvunnit fastän regeringen fallit men riksdagsvalet ger en bra möjlighet att mota bort den igen. Den politiska bredden som funnits i kampen för Vasasjukhuset bådår också gott för framtiden.

Regeringen som tillträder efter april kan ge VCS omfattande jour och då den nya social- och hälsovårdsreformen bereds kan rätten till service på modersmålet beaktas ända från början. Rådet för bedömning av lagstiftningen kan kompletteras med språklagsexpertis och de språkliga konsekvensbedömningarna kan bli ett särskilt insatsområde i verksamheten. Undervisningen i nationalspråken kan tidigareläggas.

Tingsrättsreformen rivs naturligtvis inte upp men följderna för svenskan kan utvärderas betydligt tidigare än 2022. Som socker på botten kan regeringen uppdatera nationalspråksstrategin med konkretare åtgärdsplaner än hittills.

Det enda som krävs är att inte bara SFP utan också andra partier som värnar om svenskan, och svenskspråkiga inom dem, gör ett gott val. Och att den nya regeringen sedan bildas av partier som både lyfter upp de finlandssvenska särbehoven på agendan, har förståelse för dem och dessutom visar lite välvilja.

ANNE SUOMINEN ÄR en av de mest erfarna politiska journalisterna i Svenskfinland. Hon har jobbat med politik i över 35 år och är en välkänd politisk kommentator.

Suominen inledde sitt journalistiska värv på Hufvudstadsbladet 1972 och efter det jobbat som politisk journalist på FNB, HBL och Svenska Yle. Både på HBL och Yle har hon varit chef för politikavdelningen. Anne Suominen gick i pension från Svenska Yle i slutet av år 2016

“

Vi deltar i alla "talkon" som denna regering hittat på, precis på samma nivå som de som hör till majoriteten. Om möjligt berör de oss mer eftersom servicen på svenska dras in på alla sektorer som de hittar på.

”

En akuttandläkare (född utomlands) hade anpassat sig så väl till Finland att han börjat hata det svenska språket. Han läxade upp mig och sade "Suomessa puhumme suomea". Närvid jag svarade: "Ja ruotsia". Och han konstaterade: "Valitettavasti". Jag betalade inte räkningen när den kom, utan skickade klagomål i stället.

“

Sköterskan på mottagningen skällde ut mig för att jag talade svenska. Jag klagade och hennes chef ringde och läxade upp mig för att jag inte uppskattade deras "bästa sköterska!"

Dessa tre citat är några exempel på den verklighet de svenskspråkiga i Finland dagligen möter. Över tusen finlandssvenskar svarade bland annat på frågan: "Hur upplever du svenska språkets ställning i Finland för tillfället?" 75 procent eller tre fjärdedelar svarade att de upplever svenskas ställning som "ganska dålig" eller "mycket dålig".

Sociologen Kjell Herberts har sammanställt svaren och skrivit en analys.

På agenda.fi hittar du tilläggsmaterial och hela rapporten i digitalt format.